

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 - КМР. 1787 «С» 2020.11.13. 011. ПЗ

АЛМУРАДОВОЇ СЕЛЬМІ СЕЙМУРІВНИ

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет
УДК 331.5:631.11

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

_____

(підпис)

Діброва А.Д.

_____

(підпис)

Байдала В.В.

" " 2021р. " " 2021р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

«Забезпечення економічної ефективності вирощування озимої пшениці у сільськогосподарському підприємстві на інноваційних засадах»

Спеціальність

051 «Економіка»

Освітня програма

Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

_____

Єрмаков О.Ю.

Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи

к.е.и, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

_____

(підпис)

Томашевська О.А.
(ПІБ)

Виконала

_____

(підпис)

Алімурадова С.С.
(ПІБ студента)

Київ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки підприємства

ім. проф. І.Н. Романенка

д.е.н., проф. Рогоць С.М.

2020 р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студентці

Алімурадової Сельмі Сеймурівни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність

051 «Економіка»

Освітня програма

Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи «Забезпечення економічної ефективності вирощування озимої пшениці у сільськогосподарському підприємстві на інноваційних засадах»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від «13» листопада 2020 р. №1787-«С»

Термін подання завершеної роботи на кафедрі 2021.11.12

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. опрацювати методичні підходи до аналізу рівня економічної ефективності виробництва зернових культур;
2. виконати аналіз сучасного стану та рівня економічної ефективності виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне»;
3. визначити напрями підвищення економічної ефективності функціонування досліджуваної галузі у підприємстві.

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання «20» листопада 2020 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Томашевська О.А.

Завдання прийняла до виконання

Алімурадова С.С.

ЗМІСТ

НУБІП України

ВСТУП..... 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ

ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ..... 9

1.1. Суть економічної ефективності сільськогосподарського виробництва . 9

1.2. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва озимої пшениці..... 13

1.3. Аналіз сучасного стану вирощування озимої пшениці в Україні

..... 22

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА

ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ У «ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО «ЕЛІТНЕ»..... 29

2.1. Організаційно-економічна характеристика «Дослідне господарство «ЕЛІТНЕ»..... 29

2.2. Динаміка виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «ЕЛІТНЕ»..... 42

2.3. Економічна ефективність виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне»..... 47

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ «ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО «ЕЛІТНЕ»..... 53

3.1. Якість озимої пшениці як один з основних резервів підвищення прибутковості галузі..... 53

3.2. Упровадження інноваційних технологій вирощування озимої пшениці..... 57

3.3. Перспективні параметри розвитку галузі..... 61

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ..... 67

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 71

НУБІП України

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Магістерська робота на тему «Забезпечення економічної ефективності вирощування озимої пшениці у сільськогосподарському підприємстві на інноваційних засадах» викладена на 75 сторінках друкованого тексту, включає 23 таблиці та 20 рисунків. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Для написання магістерської роботи було використано 52 джерел.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи - комплексне дослідження теоретико-методичних засад економічної ефективності виробництва озимої пшениці у сільськогосподарських підприємствах, а також обґрунтування напрямів її підвищення.

Об'єкт дослідження - Державне підприємство «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН», розташоване в селищі Елітне Харківського району Харківської області.

Предмет дослідження - сукупність теоретико-методичних засад та прикладних аспектів підвищення економічної ефективності вирощування озимої пшениці у сільськогосподарських підприємствах.

У процесі дослідження використано загальнонаукові (абстрактно-логічний, діалектичний, монографічний), та спеціальні (графічний метод, таблицний метод відображення інформації, методи системного та комплексного аналізу, індексний метод, метод кореляційно-регресійного аналізу).

Інформаційна база дослідження - законодавчо-нормативні акти, джерела навчальної, монографічної та періодичної літератури з обраної теми, матеріали Державної служби статистики України, а також дані бухгалтерської та статистичної звітності Державного підприємства «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН» за 2016-2020 рр.

Ключові слова: економічна ефективність, інновації, озима пшениця, рівень рентабельності, прибуток.

НУБІП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

¹ НУБІП України

ВСТУП

Виробництво зерна завжди буде стратегічно важливою галуззю для економіки України, адже представляє собою базис гаранту продовольчої безпеки та джерелом істотних надходжень до бюджету. Треба додати, що потенціал розвитку зернового господарства України потужний завдяки родючим ґрунтам та природно-кліматичним умовам. Тобто, дослідження проблем щодо забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах залишається актуальним.

Значний вклад у розвиток фундаментальних досліджень з проблем формування, функціонування, регулювання, удосконалення економічного механізму зернової галузі внесли В.Г. Андрійчук, О.Р. Шпикуляк, Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк, О.М. Шпичак та інші науковці.

Попри наявність значних наукових доробок у теорії і практиці зерновиробництва, дана проблема надалі залишається важливою та потребує подальшого вивчення. Цим і зумовлена актуальність даного дослідження.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є комплексне дослідження теоретико-методичних засад економічної ефективності виробництва озимої пшениці у сільськогосподарських підприємствах, а також обґрунтування напрямів її підвищення.

Відповідно до мети поставлено та вирішено такі завдання:

- опрацювати теоретичні основи формування економічної ефективності вирощування зернових культур;
- визначити фактори та особливості їх впливу на рівень ефективності вирощування озимої пшениці;
- опрацювати методичні підходи до аналізу рівня економічної ефективності досліджуваної галузі;

– здійснити аналіз сучасного стану та рівня економічної ефективності виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне»;

– визначити напрями підвищення економічної ефективності вирощування озимої пшениці у підприємстві на інноваційних засадах.

Об'єкт дослідження - Державне підприємство «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН», розташоване в селищі Елітне Харківського району Харківської області.

Предмет дослідження - сукупність теоретико-методичних засад та прикладних аспектів підвищення економічної ефективності вирощування озимої пшениці у сільськогосподарських підприємствах.

У процесі дослідження використано як загальнонаукові методи (абстрактно-логічний, діалектичний, монографічний), так і спеціальні

(графічний метод, табличний метод відображення інформації, методи системного та комплексного аналізу, індексний метод, метод кореляційно-

регресійного аналізу. Інформаційною базою дослідження слугували закони, джерела навчальної, монографічної та періодичної літератури з обраної теми,

матеріали Державної служби статистики України, а також дані бухгалтерської та статистичної звітності Державного підприємства «Дослідне господарство

«Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН» за 2016-2020 рр.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

1.1. Суть економічної ефективності сільськогосподарського виробництва

Поняття «ефективність» часто використовується у сенсі слова, тобто для характеристики громадського виробництва в цілому. Воно включає в себе як сферу матеріального виробництва, так і соціальні результати, досягнуті у розвитку окремих галузей народного господарства: підвищення матеріального і культурного рівня життя народу, поліпшення умов праці та побуту, розвиток науки й культури.

Економічний зміст ефективності у тому, що він відбиває рівень віддачі трудових і матеріальних ресурсів виробництва. Про ефективність роботи підприємства судять з того, яких досягнуто виробничих та економічних результатів, якою мірою ці результати відповідають очікуваним потребам сфери виробництва та потребам суспільства в цілому.

В основі економічного прогресу будь-якого суспільства лежить підвищення ефективності громадського виробництва. При цьому специфічний зміст ефективності виробництва у кожній системі господарства визначається:

- громадською формою виробництва;
- цільовою спрямованістю виробництва;
- середнім властивих даних системі факторів та результатів виробництва.

Найвищим критерієм ефективності є повне задоволення суспільних та особистих потреб при найбільш раціональному використанні наявних ресурсів.

Розрізняють ефективність виробництва як суто економічну так і соціально-економічну [1].

Економічна ефективність являє собою максимальну користь, яку можна отримати в процесі економічної діяльності за мінімальних затрат з урахуванням

додаткових умов, які мають місце в момент визначення ефективності певного заходу. Господарські заходи - це введення нових видів продукції, укладення договорів з покупцями та постачальниками, модернізація або придбання нової техніки, збільшення виробництва продукції тощо.

Ефективність сільськогосподарського виробництва – складна економічна категорія. При характеристиці кінцевого результату слід розрізняти поняття ефект та економічна ефективність. Ефект – це результат тих чи інших заходів, що проводяться у сільському господарстві.

Тільки за одним ефектом недостатньо судити про доцільність тих чи інших заходів, що проводяться. Більш повна відповідь на це питання дає показник економічної ефективності, коли порівнюються результати виробництва із витратами матеріально-грошових коштів.

У сільському господарстві критерієм ефективності є збільшення чистої продукції (валового доходу) при мінімальних витратах праці.

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва характеризується системою натуральних та вартісних показників. Однак натуральні показники відображають лише один бік досягнутої ефективності.

Щоб отримати сумісні величини витрат і результатів виробництва, обсяг виробничої продукції переводять у вартісну форму. Основними вартісними показниками економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є валовий дохід, чистий дохід і прибуток.

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах його послідовної інтенсифікації неможливе без об'єктивної оцінки різних явищ. На основі одного критерію економічної ефективності таку оцінку дати не можна. Необхідні конкретні показники, що відбивають вплив різних факторів на процес виробництва.

Лише система показників дозволяє провести комплексний аналіз та зробити достовірні висновки про основні напрями підвищення економічної ефективності виробництва. За допомогою системи показників можна конкретизувати основний чи допоміжні критерії (приватні, специфічні), дати узагальнену

кількісну та якісну характеристику економічних процесів, пов'язаних з ефективністю виробництва.

В економічній літературі висловлюються різні точки зору щодо існування одного чи кількох критеріїв економічної ефективності. Прихильники єдиного критерію вважають, що ця вимога має поширюватись на всі рівні господарювання. Інші економісти говорять про необхідність використання

У відтворювальному процесі сільського господарства важлива роль належить підвищенню ефективності застосовуваних ресурсів, включаючи земельні, трудові, енергетичні, матеріальні, фінансові та біокліматичні.

Оцінюючи ефективності сільськогосподарського виробництва доцільно виділити в окремі позиції:

- земельні ресурси, що виражаються площею сільськогосподарських угідь;
- трудові ресурси, що виражаються середньорічною чисельністю працівників, відрацьованим часом та фондом оплати праці;
- основні виробничі фонди, що виражаються середньорічною їх вартістю та амортизаційними відрахуваннями;
- матеріальні ресурси, які виражаються середньорічною вартістю оборотних фондів, запасами оборотних коштів, матеріальними виробничими витратами.

Виходячи з принципів системного підходу, показники економічної ефективності можуть бути представлені у вигляді взаємопов'язаних частин: приватних показників ефективності, що характеризують певні сторони процесу виробництва, використання окремих видів ресурсів (урожайність, трудомісткість, вартість основних фондів) та узагальненого показника економічної ефективності виробництва, формування якого впливають приватні показники системи (вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, середньорічну вартість основних фондів та інших) [2].

Ґрунтуючись на вищезазначених принципах, нами розроблено систему показників, яка найбільш повно, характеризує економічну ефективність сільськогосподарського виробництва та дозволяє проводити детальний аналіз

участі кожного з основних виробничих ресурсів у процесі відтворення та підвищення ефективності виробництва (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Система показників ефективності сільськогосподарського виробництва

Система показників ефективності сільськогосподарського виробництва				
Показники	Земельні ресурси	Трудові ресурси	Матеріальні ресурси	Основні виробничі засоби
Наявність ресурсу	Структура земельних ресурсів/динаміка	Структура штату співробітників/Динаміка штату	Структура/динаміка	Структура/динаміка
Використання виробничого процесу	1. Врожайність 2. Продуктивність на одиницю земельної площі	1. Рівень зайнятості 2. Навантаження земельної площі (поголів'я тварин) на 1 працівника 3. Витрати праці на 1 т. основних видів продукції	1. Забезпеченість ресурсами (за видами ресурсів)	1. Забезпеченість фондами (технікою, засобами праці – за видами виробничих фондів)
Ставлення до виробленої продукції	Виробництво валової продукції (основних видів продукції) у поточних цінах на одиницю земельної площі	Виробництво валової продукції на 1 середньорічного працівника	Виробництво валової продукції (основних видів продукції) у поточних цінах оборотних коштів	Виробництво валової продукції (основних видів продукції) у поточних цінах основних фондів
Відношення до отриманого прибутку від реалізації	Виробництво валової продукції (основних видів продукції) у поточних цінах на одиницю земельної площі	Обсяг отриманого прибутку від реалізації на 1 працівника	Обсяг отриманого прибутку від реалізації оборотних коштів	Обсяг отриманого прибутку від реалізації основних фондів
Основний критерій	Зростання виробництва валової продукції	Зростання продуктивності праці	Зростання матеріаловіддачі	Зростання капіталовіддачі

Джерело: [3].

Таким чином, економічна ефективність виробництва належить до ключових категорій ринкової економіки, яка безпосередньо пов'язана з досягненням кінцевої мети розвитку суспільного виробництва в цілому та кожного підприємства окремо.

У найбільш загальному вигляді економічна ефективність виробництва кількісним співвідношенням двох величин – результатів господарської діяльності та виробничих витрат. Сутність проблеми підвищення економічної

ефективності виробництва полягає у збільшенні економічних результатів на кожну одиницю витрат у процесі використання наявних ресурсів.

Варто зазначити що, ефективність сільськогосподарського виробництва формує рівень конкурентоспроможності на зовнішньому та внутрішньому ринках, що є основою збільшення обсягів виробництва, розширеного відтворення, підвищення заробітної плати працівників, кількості робочих місць, тощо.

1.2. Методичні підходи до визначення економічної ефективності

виробництва озимої пшениці

У загальному вигляді ефективність можна визначити як відношення між результатом та витратами на цей результат.

Відповідно до визначення економіста Новожилова В., «економічна ефективність - це співвідношення результатів виробництва (ефекту) з витратами живої праці або ресурсами». Економічна ефективність залежить від економічного ефекту, а також від витрат та ресурсів, які викликали цей ефект [2].

Таким чином, економічна ефективність – величина відносна, одержувана в результаті зіставлення ефекту з витратами та ресурсами. Економічна сутність ефективності полягає в тому, щоб на кожну одиницю використуваних ресурсів припадало істотне збільшення обсягу виробництва продукції.

Зрештою це означає підвищення продуктивності суспільної праці і є критерієм підвищення ефективності виробництва. У практичних підрахунках оцінка економічної ефективності виробляється шляхом зіставлення результатів виробництва із витратами.

На думку багатьох вчених, економічна ефективність сільськогосподарського виробництва – це отримання максимальної кількості продукції з кожного гектара ріллі при найменших витратах.

З цією метою, широко використовують як натуральні так і вартісні економічні показники. Натуральні показники одержання сільськогосподарської продукції з урахуванням її якості є вихідними щодо економічної ефективності.

Показник урожайності сільськогосподарських культур відображає всю систему економічних заходів та безпосередньо впливає на величину інших показників. Серед вартісних показників найважливішим є собівартість, що відображає результат всієї діяльності господарства від виробництва до реалізації сільськогосподарської продукції.

Собівартість продукції - це вартісне відображення витрат на виробництво та реалізацію продукції, що дозволяє зробити висновки щодо ефективності вирощування сільськогосподарських культур та знаходити шляхи підвищення рівня рентабельності. Собівартість є вихідним показником визначення чистого прибутку [4].

Під час аналізу структури собівартості сільськогосподарської продукції витрати групують за економічними елементами та статтями калькуляції, тобто обчислюють собівартість одиниці продукції за окремими витратами.

Загальна сума витрат складається з трьох основних груп:

- 1) матеріальні витрати (вартість насіння, кормів, добрив, паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, що повністю використовують для виробництва продукції та їх вартість повністю включають у суму витрат);
- 2) амортизаційні відрахування (знос основних та виробничих фондів);
- 3) оплата праці працівників. Угрупування за окремими витратами дає можливість поділити їх за економічним змістом з метою обчислення повного розміру вартості чистої продукції.

Основні показники, що описують рівень економічної ефективності виробництва зерна можна схематично зобразити на рис.1.1.

Рис. 1.1. Економічна ефективність виробництва зернових культур

Джерело: [8]

Урожай та урожайність - найважливіші результативні показники рослинництва та сільськогосподарського виробництва в цілому. Рівень урожайності відображає вплив економічних та природних умов, в яких здійснюється сільськогосподарське виробництво, та якість організаційно-господарської діяльності кожного підприємства.

Формула для розрахунку урожайності (1.1):

$$Y = V_3 / П \quad (1.1)$$

де, Y – урожайність, ц/га

V_3 – валовий збір, ц

$П$ – площа посіву, га

Підвищення врожайності оброблюваних культур в сучасних умовах для сільськогосподарських організацій є визначальною умовою забезпечення рентабельного виробництва, оскільки такі фактори зростання ефективності, як

зниження витрат та підвищення ціни реалізації, не можуть бути суттєво змінені конкретним підприємством.

Зростання врожайності призводить не тільки до збільшення обсягу реалізованої продукції, а й суттєвому зниженню собівартості одиниці виробленої продукції, причому вплив останнього, як правило, більш вагомий.

Собівартість продукції – ємна, різноманітна та динамічна економічна категорія. Вона є найважливішим якісним показником, який показує, у що обходиться підприємству виробництво та збут продукції. Чим нижча собівартість, тим вищий прибуток і, відповідно, рентабельність виробництва. [7]

Обчислення собівартості продукції підприємству необхідне для:

- оцінки виконання плану за цим показником та його динаміки;
- визначення рентабельності виробництва та окремих видів продукції;
- здійснення внутрішньовиробничого госпрозрахунку;
- виявлення резервів зниження собівартості продукції;
- визначення цін на продукцію;
- розрахунок економічної ефективності впровадження нової техніки, технології, організаційно-технічних заходів;
- обґрунтування рішення про виробництво нових видів продукції та зняття з виробництва застарілих виробів тощо.

Собівартість продукції включає різні види витрат, що залежать і не залежать від підприємства, що впливають з характеру даного виробництва і не пов'язаних з ним безпосередньо.

Необхідно пам'ятати, що у підприємствах частина витрат хоч і входить у собівартість продукції фактично виробленої сумі, але з оподаткування їх розміри коригуються з урахуванням затверджених у порядку лімітів, норм, нормативів і ставок (витрати на відрядження, представницькі витрати).

Ціна реалізації продукції є одним із головних показників економічної ефективності. Ціна є одним із елементів управління ринковим механізмом

господарювання та відображає закономірності розвитку економіки та кон'юнктуру товарного ринку.

Важлива роль цін економічного життя залежить від того, що є основою всіх економічних вимірів, надають значний вплив на витрати та результати діяльності всіх суб'єктів господарювання: і підприємницьких структур, і домашніх господарств, і народного господарства в цілому. Ціни визначають ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Ціна - елемент, властивий економіці будь-якого типу, заснованої на товарно-грошових відносинах, оскільки опосередковує їх, але формуються і діють ціни на різних системах по-різному. Так як ціна є одним із важелів управління процесами економіки, вона тісно пов'язана з типом господарювання.

Цілком очевидно, що зі зростанням ціни на врожайність збільшується вихід прибутку з одиниці площі. Однак тут важливо виявити важливу закономірність: приріст прибутку з допомогою зниження собівартості продукції, як правило, вище за приріст прибутку від збільшення обсягу продажів за рахунок зростання врожайності.

Прибуток займає одне з важливих місць у загальній системі вартісних взаємин ринкової економіки та є найважливішим елементом економічного механізму управління суспільним виробництвом. З її допомогою оцінюється діяльність усіх підприємницьких структур. Прибуток є найбільшим джерелом фінансування розширеного відтворення, критерієм його ефективності та одним із головних джерел доходів державного бюджету. Правильне розуміння економічної природи прибутку є основою поліпшення механізму практичного використання цієї категорії в сучасних російських умовах [5].

Можна стверджувати, що прибуток відбиває дохід як економічна категорія, він створений в процесі підприємницької діяльності та матеріального виробництва. Тобто, прибуток визначається різницею повною собівартістю та виручкою від реалізації. У сільськогосподарських підприємствах величина прибутку залежить від якості реалізованої продукції та її кількості, а також від

рівня собівартості, структури та фактичних цін реалізації. Прибуток є головним фінансовим результатом комерційної та виробничої діяльності підприємства.

Прибуток визначається за формулою 1.2.

$$\Pi = B - C_{\text{п}}, \quad (1.2)$$

де Π – прибуток, грн.

B – виручка від реалізації продукції, грн.

$C_{\text{п}}$ – повна собівартість, грн.

Резерви зростання прибутку від реалізації це - зниження собівартості реалізованої продукції, збільшення обсягу реалізації продукції, поліпшення якості продукції. Збільшення її обсягу досягається за рахунок: зменшення залишків готової продукції на кінець звітного періоду, зростання обсягу виробництва продукції, підвищення рівня цін.

Саме прибуток є критерієм ефективності використання ресурсів підприємства. Позитивне її значення означає, що компанія заробила більше, ніж потрібно для покриття вартості використовуваних ресурсів, отже, було створено додаткову вартість тим, хто надав їй свій капітал.

Якщо складається зворотна ситуація, це свідчить про нездатність підприємства покрити вартість використання залучених ресурсів чи, інакше кажучи, що його проїдає наданий йому капітал. Таким чином, відсутність економічного прибутку може стати причиною перетікання капіталу в інші сфери використання.

Отриманий прибуток, безперечно, говорить про те, що доходи перевищують витрати. Однак чи є прибуток задовільним чи ні, оцінюється за тим, скільки грошей доводиться вкладати, щоб отримати цей прибуток. Інакше кажучи, важливий не прибуток, а прибутковість. Тобто, скільки одиниць прибутку приносить кожна одиниця витрат. Відповідь це питання дають показники рентабельності.

Рентабельність (від фр. *rente*, нім. *rentabel* – дохід, прибутковий) – це прямиий відносний показник ефективності. Рентабельність продукції – дуже важливий для виробничої компанії показник. Можна сказати, що він «вбудований» у

рентабельність продажів. Різниця лише в тому, що у цьому разі треба співвідносити ні з виручкою, і з собівартістю продукції (цей показник за умовчанням менше виручки) [6].

В цілому, можна визначати рентабельність будь-яких витрат чи ресурсів.

Проте ключовими показниками, індикаторами ефективності виробничо-господарської діяльності є показники загальної рентабельності (чи виробництва підприємства), рентабельності продукції, рентабельності обороту (чи рентабельності продажів) і рентабельності власного капіталу.

Рівень рентабельності є загальним показником економічної ефективності, характеризує рівень використання певного ресурсу підприємства (капіталу, матеріальних, фінансових ресурсів та інших.). Формула рівня рентабельності застосовується у процесі аналізу господарської діяльності, допомагаючи порівнянню показників коїться з іншими компаніями.

Рівень рентабельності можна визначити за такою формулою:

$$P_p = (P_b : C_b) \times 100 \% \quad (1.3)$$

де P_p – рівень рентабельності, %;

P_b - прибуток, грн.;

C_b - повна собівартість реалізованої продукції, грн.

Важливим кроком підвищення рівня рентабельності виробництва зернових культур є підвищення реалізаційних цін та зниження її собівартості.

Поріг рентабельності, чи точка беззбитковості — обсяг виручки чи виробництва, який повністю відшкодовує витрати бізнесу на ведення діяльності без прибутку чи збитків. Зазвичай поріг рентабельності — це такий обсяг доходу чи виробництва, коли чистий прибуток дорівнює нулю.

Точку беззбитковості вимірюють у натуральному чи у грошовому вигляді. Даний показник точки дозволяє визначити, скільки продукції треба реалізувати, який обсяг робіт виконати, чи надати послуг, щоб прибуток компанії був би рівним нулю.

Таким чином, у точці беззбитковості доходи покривають витрати. При перевищенні точки беззбитковості підприємство отримує прибуток, якщо точка беззбитковості не досягнуто, то підприємство зазнає збитків.

Розрахунок точки беззбитковості дозволяє:

- визначити оптимальну вартість реалізації продукції, виконання робіт або надання послуг;

- розрахувати, у який термін окупиться новий проєкт. Тобто визначити момент, коли отримані доходи стануть більшими за витрати підприємства;

- стежити за змінами показника точки беззбитковості для того, щоб встановити існуючі проблеми в процесі виробництва та реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг;

- проводити аналіз фінансового становища підприємства;

- дізнатися, як вплине зміна ціни на реалізовану продукцію, виконувани роботи, послуги, що надаються, або понесених витрат на одержувану в результаті виручку [7].

Важливим елементом аналізу точки беззбитковості є розрахунок суми покриття (маржинальний прибуток). Маржинальний прибуток – це різниця між виручкою і змінними витратами. Причому обидва ці показники – виручка та витрати – беруться за конкретним обсягом продукції.

Також можна сказати, що це дохід, що залишається у бізнесу з реалізації за вирахуванням змінних витрат.

Маржинальний дохід визначається за наступною формулою:

$$M_d = V_p - C_{зв} \quad (1.4)$$

де, V_p – виручка від реалізації продукції, грн.

$C_{зв}$ – загальна величина змінних витрат, грн.

Розрахунок маржинального доходу необхідний для того, аби розрахувати наскільки можливо покрити постійні витрати:

Якщо маржинальний дохід в мінус, це означає, що компанія ще не досягла точки беззбитковості і ще не перекрыла свої змінні витрати. Якщо компанія є

Н рентабельною, то в такому випадку маржинальний дохід дорівнюватиме постійним витратам. У разі ефективності бізнесу, маржинальний дохід покриває постійні витрати та податки з прибутку, а все інше – це чистий дохід компанії [8].

Н За допомогою маржинального доходу реально визначити з якої кількості товарів чи послуг компанія отримуватиме чистий дохід і стане прибутковою. Проведення маржинального аналізу сприяє ефективному розподілу виробничих можливостей та обмежених оборотних засобів, допомагає оптимізувати склад та обсяг випуску та продажу продукції, проаналізувати діяльність окремих

Н підрозділів підприємства, а також є невід'ємною частиною ціноутворення. У глобальному сенсі, за результатами маржинального аналізу, можна приймати рішення про додатковий розвиток компанії або її закриття.

Н Будь-які зміни в діяльності фірми, що мають затратний характер, повинні аналізуватися з позиції їх впливу на величину критичного обсягу продажів хоча б у плані того, чи можливе нарощування обсягів виробництва або нові витрати покриватимуться за рахунок вже наявного маржинального прибутку.

Н Визначення критичного обсягу продажів має практичного значення у випадках, коли рівень цін на продукцію не забезпечує підприємству отримання прибутку від продажу, або коли низький попит на продукцію не дає можливості реалізувати таку її кількість, якої було б достатньо для перевищення виручки над витратами.

Н Такий обсяг випуску одиниці продукції в натуральному виразі ($N_{кр}$) дорівнює відношенню суми постійних витрат з розрахунку на один центнер зерна до маржинального доходу на 1 ц продукції та визначається за такою формулою:

$$N_{кр} = \frac{C_{пв}}{Ц - C_{зв}} \quad (1.6)$$

Н Де $C_{пв}$ – сума постійних витрат з розрахунку на 1 ц, грн.
 $Ц$ – ціна реалізації 1 ц продукції, грн.
 $C_{зв}$ – сума змінних витрат з розрахунку на 1 ц, грн.

Можна зробити висновок що, вище перераховані показники повною мірою зображують рівень економічної ефективності вирощування зернових культур.

1.3. Аналіз сучасного стану вирощування озимої пшениці в Україні

Озима пшениця займає одне з лідируючих місць за посівними площами. І, незважаючи на невдалі роки чи несприятливі погодні умови, площі ці продовжують щороку зростати. Так, під урожай 2019 року озимою пшеницею в Україні засіяно 6,45 млн га, що на 2,8% більше аналогічного показника минулого року. Зростають площі і під органічною пшеницею: під органічні зернові вже відведено 197 тис. га і, можливо, надалі ця цифра буде також збільшуватися.

Така культура, як озима пшениця є однією з найпоширеніших і найдавніших зернових культур по всьому світу. Багатий хімічний склад зерна визначає високу цінність пшеничного хліба. У зерні пшениці 11-20% білка, 63-74% крохмалю, близько 2% жирів, до 2% зольних мінеральних речовин та багато вітамінів (В1, В2, РР, Е, провітамін А, Д) [9].

Озима пшениця вибагливіша до попередників, ніж інші озимі культури. Вона може давати високі врожаї, якщо до догляду взимку у неї добре розвинута коренева система та вегетативна маса. Це значною мірою залежить від попередників.

Озима пшениця є основою зернової культури України, оскільки на неї припадає близько 20% посівних площ та 50% валового збору зерна країни.

Головні райони вирощування озимої пшениці частково Полісся, степова зона та Лісостеп. Своєчасне звільнення полів, поживні речовини, добрий запас волось, низький рівень забур'яненості та можливість якісного заоргання післяжнивних решток роблять озиму пшеницю є найкращим попередником всіх культур.

Озима пшениця є лідером за посівною площею в Україні. Не дивлячись на невдалі сезони, гектари пшениці все одно залишаються на високому рівні щороку. Інноваційна технологія зростання пшениці забезпечує наступну відносну стабільність: в 2020 році в Україні було засіяно 6,4 млн га озимої культури, а це на 0,6% ніж в минулому році

Необхідно звернути увагу на те, що зміна клімату в недалекому 2020 році спричинила суттєве зниження валового збору зернових культур як на насіннєві цілі, так і на товарні. Провівши аналіз, можемо спостерігати, що у 2020 році збільшення площ, на яких було вирощено посівний матеріал зернової групи, фіксується лише за трьома позиціями. Також є певні зміни у зовнішній торгівлі насінням, які зображені на рисунку 1.2 та 1.3.

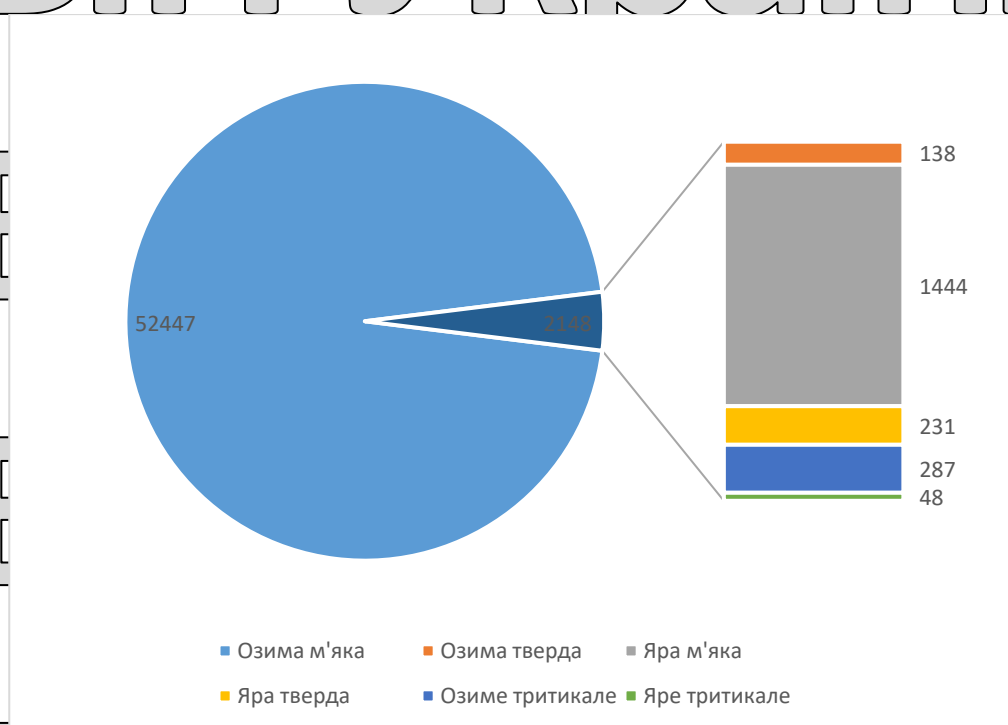
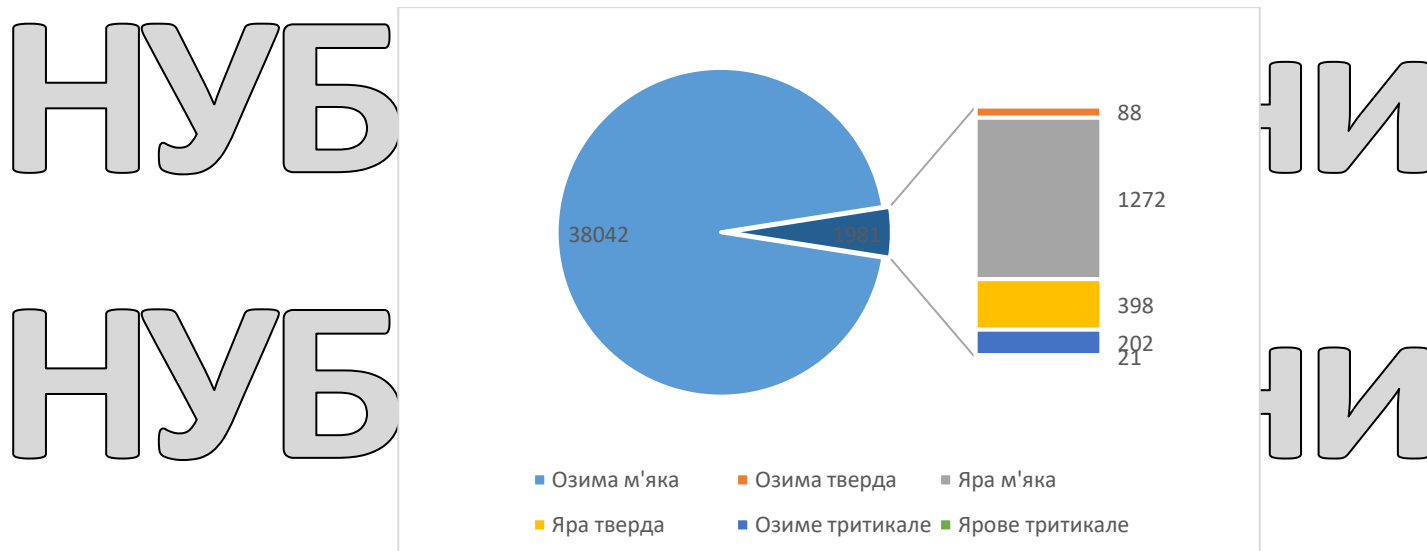

Рис. 1.2. Зміна площ посівів насіннєвої пшениці та тритикале 2019 рік за типами в Україні, га

Джерело: [10].

Рис. 1.3. Зміна площ посівів насіннєвої пшениці та тритикале 2020 рік за типами в Україні, га

Джерело: [10].

До Реєстру сертифікатів на посадковий матеріал та насіння виробниками були внесені наступні відомості: що загальна площа 2020 року, з якої було прибрано пшеницю, не досягла навіть 40 тис. га, проте станом на 2019 рік становила 55 тис. га. Звертаємо увагу що, посівний матеріал озимої пшениці було вирощено в розмірі 38,13 тис. га (52,7 тис. га у 2019 р.), з яких сорти м'якої зернової пшениці – на 38,1 тис. га (52,4 тис. га).

Не змінилася площа вирощування насіння ярої пшениці у 2020 році і склала 1,7 тис. га (1,7 тис. га). Єдине, змінилося співвідношення насіння пшениці ярої твердої та ярої м'якої. Також невелике скорочення площ спостерігалося в насіннєвому тритикале – 223 га (335 га), озимої – 202 га (287 га).

Ще більше скорочення площ припало на ячмінь. Згідно з Реєстром сертифікатів на садивний матеріал та насіння, у 2020 році площу для посіву культури було скорочено б у 1,8 рази – майже 12,5 тис. га. В той час як, ячмінь та озимі на 5,1 тис. га, у 2019 році – 9,5 тис. га. Щодо ярого ячменю зафіксовано максимальне скорочення – 7,4 тис. га в 2020 р. та 13,6 тис. га у 2019 р.

За даними Держстату (рис. 1.4), посівні площі під озимі культури в порівнянні в 2019 роком майже без змін. Аграріями країни було засіяно 8,95 млн. га. Для зернової групи було виділено більше ніж 7,6 млн. га, під ріпак на зерно –

1,3 млн га. Зменшилась площа під озимом пшеницею, при цьому під жито та ячмінь збільшилися на 16,7% та 3,9% відповідн. [15]

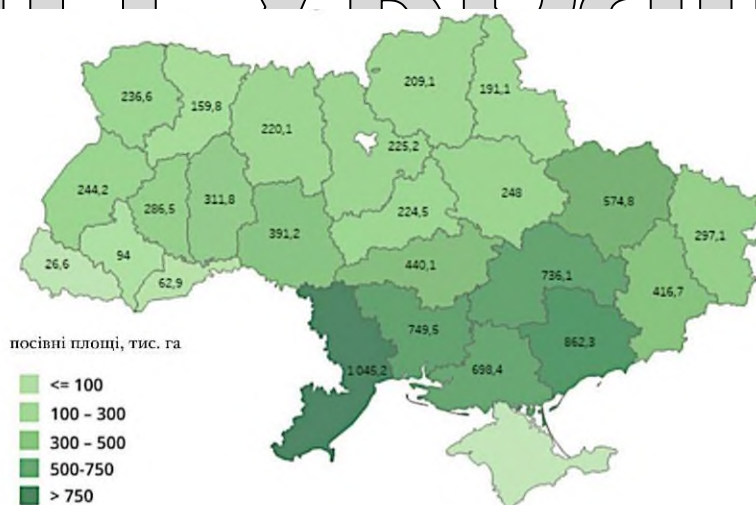

Рис. 1.4. Розмір посівних площ озимих зернових культур в Україні у регіональному розрізі, 2020 р.

Лідерами з посівних площ під озимі культури були: Миколаївська область (749 тис. га), Запорізька (862 тис. га) та відповідно Одеська (1,045 тис. га). Мінімальний показник у Закарпатській області (26 тис. га).

В 2021 році озимими культурами засіяно майже 8,2 млн га. На рисунку

1.6 зображено співвідношення фактичних і прогнозних розмірів посівних площ під озимом пшеницею в Західному регіоні.

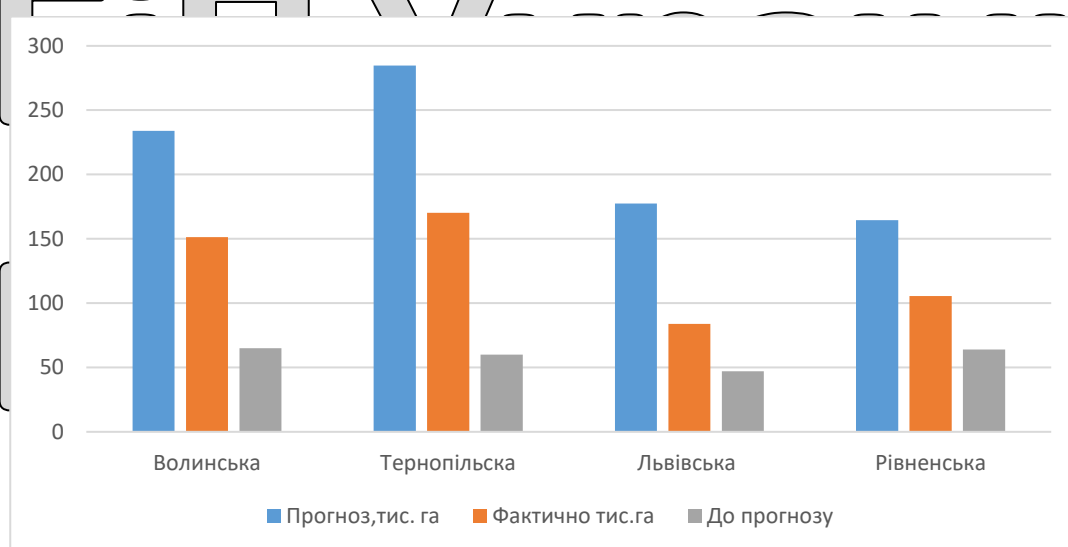

Рис. 1.5. Прогнозний і фактичний розмір посівних площ під озимими зерновими культурами в Західному регіоні станом на 13.10.2020 р.

Джерело: [10]

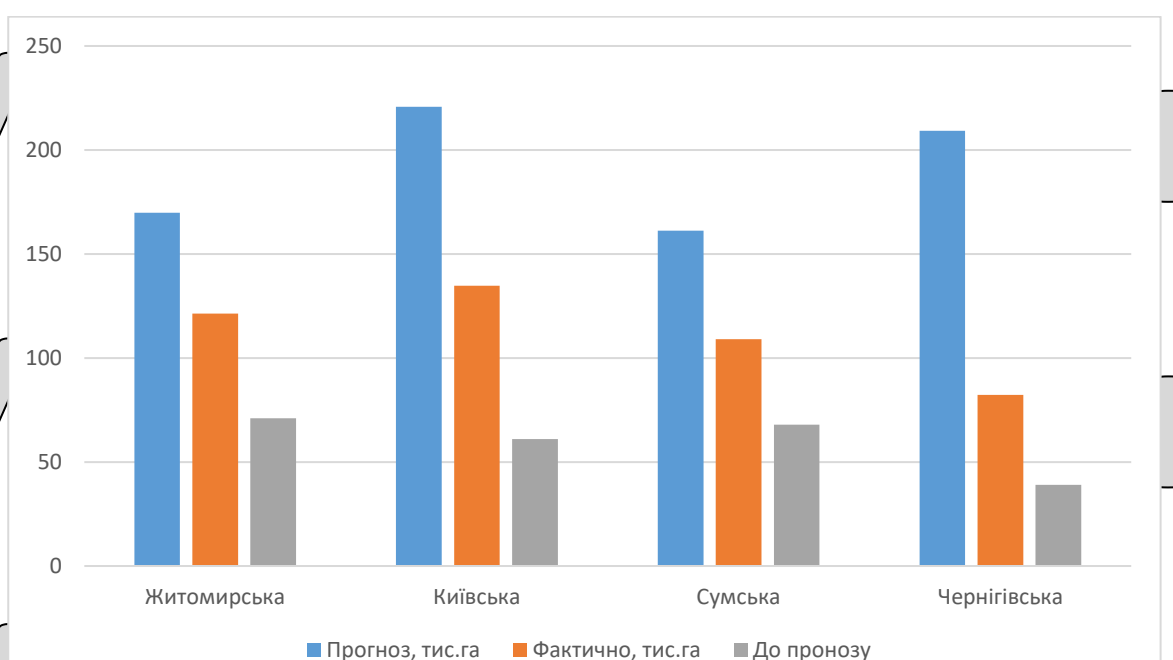
Частка регіону у загальному валовому зборі ріпаку та озимих зернових культур складає 19%. Через тривалі дощі Волинська область просувалась дуже повільно посівна кампанія озимих культур відбулась і з запізненням. Проте дощі

значно покращили ситуацію Тернопільської області. Почав сходити ріпак, отримавши достатню кількість вологи. За словами очільника Тернопільської АФЗ Євгена Дуфанця, закінчення посівної кампанії в області очікується без проблем.

Спостерігається активна фаза посівної кампанії озимих зернових у Рівненській області. На полях вже спостерігаються сходи пшениці і ячменю, проте значна частина фермерських господарств чекала на опади після місячних засух.

Говорячи про аналіз сучасного стану вирощування озимої пшениці в Україні варто звернути увагу і на Північний регіон, який зображено на рисунку

1.7.

Рисунок 1.6. Прогнозний і фактичний розмір посівних площ під озимими зерновими культурами в Північному регіоні станом на 13.10.20

Джерело: [10]

Частка регіону у загальному валовому зборі ріпаку та озимих зернових культур складає 11%. В Житомирській області природні умови заважають закінчити сівбу озимих зернових. Неоднозначною була картина у Київській

області на початку другої декади, де опади були дуже не рівномірні та різної інтенсивності.

Культура добре відгукується на родючість ґрунту. Для отримання високої врожайності необхідне поєднання багатьох факторів зростання, починаючи з кліматичних умов і закінчуючи агротехнікою. Багаторічний досвід одержання врожаїв озимих зернових культур показує, що нарощування валових зборів зерна може йти не лише за рахунок засобів хімізації, а й за рахунок покращення вдосконалення агротехніки.

За останні 5 років обсяги виробництва озимої пшениці в Україні значно змінювались. Проте, варто звернути увагу, що найбільші обсяги зібрані саме в 2021-му - 607 тис. т. Зміни показників озимих культур в період 2017-2021 років можна спостерігати в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Урожайність ранніх культур в Україні за 2017-2021 роки в тис.тонн

Культура	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Пшениця озима	25836	24396	27593	24624	31998
Ячмінь ярий	5364	4428	5112	4473	4683
Ячмінь озимий	3293	3075	3919	3350	4937
Ріпак озимий	2137	2681	3110	1842	2611
Горох	1095	800	583	492	578
Пшениця яра	771	648	589	593	740
Овес	459	427	384	532	489
Жито озиме	519	387	318	456	607

Джерело: [10]

В топі останніх 5 років залишаються Волинська, Житомирська та Чернігівська області, частково «мінючись» позиціями. Так, у 2021-му місця розділилися так:

1. Чернігівська обл. — 133 тис. т (4,2 т/га);
2. Житомирська обл. — 82 тис. т (3,6 т/га);
3. Волинська обл. — 73 тис. т (3,1 т/га).

Лідерство за врожайністю забрала Тернопільська область з показником 5,7 т/га. Проте тут площі посівів жита доволі малі, тому місцеві аграрії виробили лише 7 тис. т культури.

Таким чином, зважаючи на стратегічне значення та цінність озимої культури для економіки України, питання забезпечення її ефективності є і надалі залишатиметься актуальним.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ У «ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО «ЕЛІТНЕ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика «Дослідне господарство «Елітне»

Державне підприємство «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН» розташоване в селищі Елітне Харківського району Харківської області. Селище Елітне знаходиться між річками Немишля (2 км) і Роганка (3 км).

Харківська область розташована на північному сході України на межі лісостепової та степової фізико-географічних зон та займає південно-західну окраїну Середньоруської височини. За природно-кліматичними умовами територію області можна розділити на дві зони: лісостепову – це центральні, північні і західні райони і степову – південні і східні райони. Клімат помірний. Середньорічні температури: літня + 21° С, зимова – 7° С. Кількість опадів - 540 мм (середньорічна). Степова зона займає велику частину території області.

Раніше її покривала різнотравно-типчаково-ковилова рослинність. До теперішнього часу в своєму первозданному вигляді степ практично ніде не зберігся: він суцільно розораний і представляє величезні оброблені поля пшениці, кукурудзи, соняшнику тощо. По балках і ярах тут посаджені байрачні ліси, а на піщаних терасах річок поширені дубово-соснові ліси. В порівнянні з

лісостеповою частиною ґрунтовий покрив степової зони області більш простий. Тут переважають ґрунти, що сформувалися під впливом дернового процесу. Пануючі типи ґрунтів - могутні і типові чорноземи. В цілому переважна частина ґрунтового покриття області характеризується значним змістом гумусу і відрізняється високою родючістю [11].

Спеціалізація господарства – вирощування насіння озимих та ярих сільськогосподарських культур високих репродукцій: пшениці, ячменю, проса, гороху, гречки, сої, соняшнику.

Постановою Ради Народних Комісарів СРСР 29 липня 1937 року було створено Дослідну станцію «Елітне». Першим управляючим був Одокієнко Василь Максимович. Згодом із кожним роком Дослідна станція набувала сучасного вигляду все більше і починаючи з 1961 р. була переведена в Дослідне господарство «Елітне», ставши відокремленим базовим господарством інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва.

Одним з пріоритетних та головних напрямків діяльності підприємства є рослинництво. Високі показники урожайності ДП ДГ «Елітне» вражають кожного року завдяки дотримувannya сучасних технологій. Щорічно реалізується близько 1500 т насіння ярих та озимих зернових в області та за її межами.

Сьогодні загальна площа землі в господарстві становить 2033 га, на якій працює 50 робітників. Це люди віддані насінницькій справі, вони шанують традиції та працюють для збереження державності і підтримання високого рейтингу рідного краю.

Завдяки згуртованості і професіоналізму колективу кожен рік «Елітне» підкорює нові вершини, досягає високих результатів в насінницькій справі, що відмічається численними дипломами, почесними грамотами, подяками.

Клімат лагідніший за континентальний. Загальна температури повітря у холодному січні становить всього $-7,40^{\circ}\text{C}$, у липні $20, 30^{\circ}\text{C}$. Територія належить до недостатньо теплої та вологої агрокліматичної зони. Приблизно 520 мм за рік. Велика кількість опадів відбувається в основному в теплий період року. Загалом, клімат на території є досить сприятливим для вирощування зернових культур.

Спеціалізація господарства – вирощування насіння озимих та ярих сільськогосподарських культур високих репродукцій: пшениці, ячменю, проса, гороху, гречки, сої, соняшнику.

Вся площа землі під господарство становить приблизно 3,46 тис. га. На ДП «ДП «Елітне» працює більш ніж 160 працівників. На сьогодні підприємство являє собою це наукове агрогосподарство, яке не дивлячись на обмеження в державному фінансуванні все одно оновлює свою матеріально-технічну базу та дає високий прибуток.

Площа сільськогосподарських угідь Державного підприємства «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН» упродовж останніх років залишається незмінною і представлена ріллею (1545 га) та сіножатями (60 га) і пасовищами (214 га) і становить в цілому 1819 га (табл. 2.1, рис. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних угідь сільськогосподарських

	га	% до загальної площі	% до площі с.-г. угідь
Загальна земельна площа	2033	100,0	
Площа с.-г. угідь, га, у т.ч.	1819	89,5	100,0
рілля	1545	76,0	84,9
сіножаті	60	3,0	3,3
пасовища	214	10,5	11,8
багаторічні насадження	-	-	-
площа лісу	112	5,5	
ставки і водоймища	17	0,8	

На всю площу земельних ділянок підприємством оформлено право постійного користування. Склад і структура земельних угідь сільськогосподарських ДП «ДП «Елітне» є незмінною за останні 5 років. (рис.2.1)

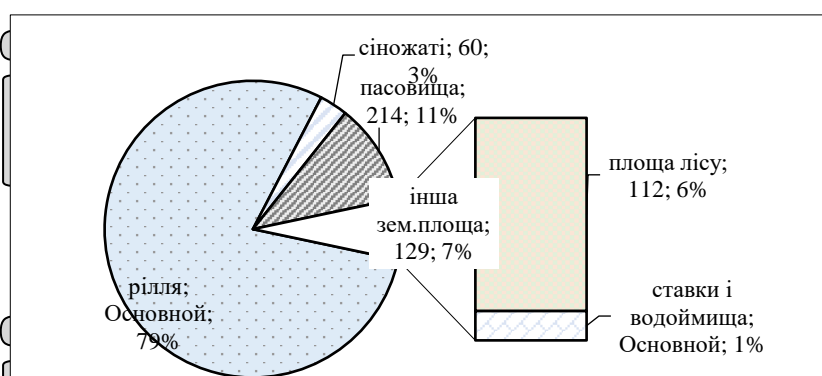

Рисунок 2.1. Структура земельних угідь ДП «ДП «Елітне», 2020 р.

Важливим є вплив земельних ресурсів на процес виробництва, він набуває загального характеру, оскільки без них не можливо розпочати будівництво будівель та споруд, неможливо організувати виробництво будь-яких матеріальних благ. Без землі ніяк неможливо розвивати сільське господарства, промисловість, будівництво, транспорт та інші об'єкти інфраструктури.

Потреба в землі в якості природного ресурсу визначається її функціонуванням як засобом виробництва. Відомо, що процес виробництва є передусім процесом праці, процесом взаємодії людини та природи, у результаті чого відбувається перетворення на необхідну модель продукції [12].

Рівень землезабезпеченості підприємства визначається як відношення площі господарських угідь до середньорічної чисельності всіх працівників та становить 50,5 га в 2020 році га, що на 11,8 га більше, ніж у 2016 р. (рис. 2.2).

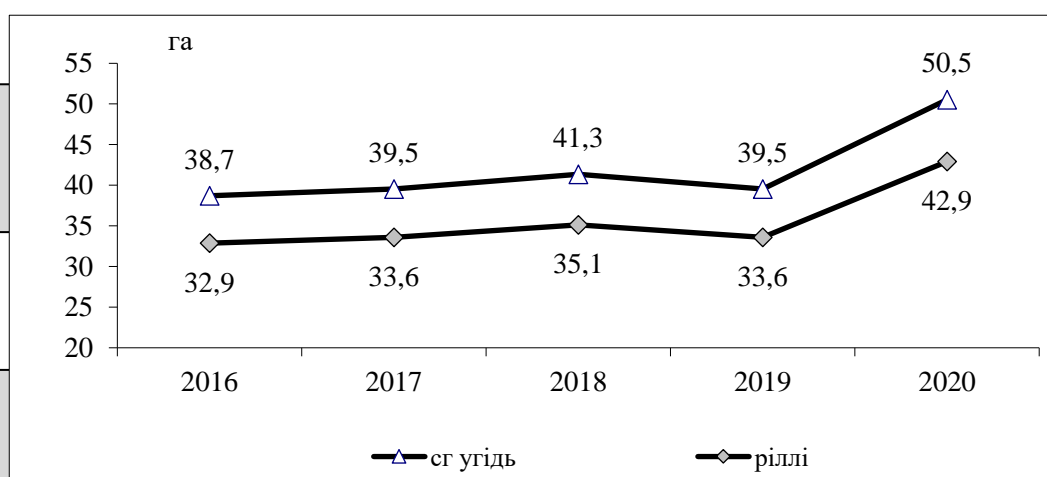

Рис. 2.2. Динаміка рівня землезабезпеченості ДП «ДГ «Елітне»

Ефективність використання земельних ресурсів важлива для досягнення широкого кола цілей, які взаємодіють між собою і можуть конкурувати одне з одним; у зв'язку з цим, кожному підприємству важливо регулювати та планувати всі види їх використання на регулярній та комплексній основі. Комплексний підхід бажано застосовувати відразу на двох рівнях, по-перше слід враховувати всі соціально-економічні та екологічні чинники (наприклад природні ресурси або різні економічні та соціальні сектори), по-друге, всі задіяних ресурсів та навколишнього середовища [13].

Аналізуючи ефективність використання земельних ресурсів треба виходити з таких положень:

- конкретні показники ефективності можуть бути різні, якщо земля використовується у різних сферах та галузях виробництва. Так у господарстві вона може бути визначена як вихід продукції з одиниці площини, у містобудуванні – щільністю та поверховістю забудови тощо;

- ефективність використання землі визначається з всебічної оцінки наслідків соціально-економічної діяльності, що враховує як безпосередні результати виробництва, і супутні екологічні фактори;

- при визначенні економічної ефективності необхідно враховувати споживані суспільством ресурси та витрати, які він виробляє. Тобто питання полягає в тому, якою ціною досягнуто показників ефективності.

Щодо рівня ефективності використання земельних ресурсів у досліджуваному підприємстві, то, як видно з таблиці 2.2 у цілому він характеризується позитивною динамікою. Так, у 2020 р. з розрахунку на 1 га було отримано 7053,9 грн вартості валової продукції, що 15829 грн або 27,7% більше, ніж у 2016 р. Вартість валової продукції з розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь зросла за аналогічний період майже удвічі.

Таблиця 2.2.

Рівень і динаміка показників економічної ефективності використання земельних ресурсів у ДП «Дослідне господарство «Елітне»

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., %
Виробництво на 1 га с.-г. угідь, грн:						
валової продукції	5524,9	5091,1	6163,8	6134,1	7053,9	127,7
товарної продукції	6473,3	7792,7	8257,3	7920,3	12202,3	188,5
чистого прибутку (збитку)	34,6	39,6	58,8	-731,7	60,5	174,9
Виробництво на 1 га ріллі, ц:						
зернових	15,45	15,54	12,95	11,56	17,43	112,8
олійних	2,07	1,41	3,41	4,07	6,16	297,9

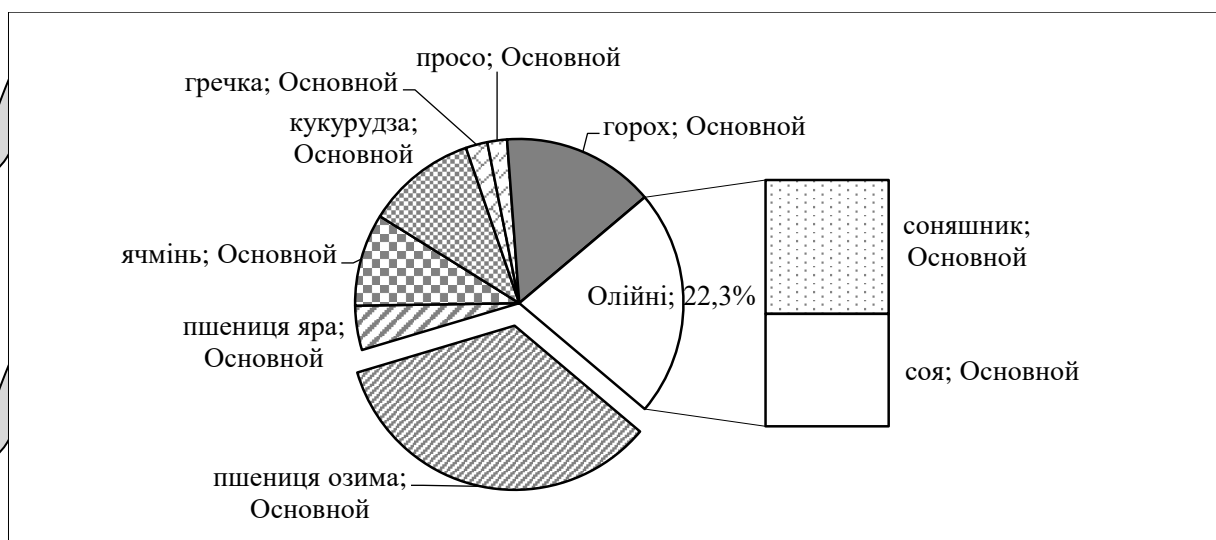
Площа посіву зернових і зернобобових культур у ДП «Елітне» становить 817 га, тобто 55,8 % від усієї посівної площі (табл. 2.3., рис. 2.3, 2.4.)

Таблиця 2.3

**Розмір і структура посівних площ
у ДП «Дослідне господарство «Елітне» у 2016-2020 рр.**

Культури	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		2020 р. до 2016 р., %	
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%	р., %	
Зернові культури	801	77,7	723	74,0	798	68,2	1010	69,9	817	55,8	102,4	
з них: пшениця усього	398	38,6	444	45,4	423	36,2	505	35,0	449	30,7	106,1	
з неї пшениця озима	353	34,2	412	42,2	385	32,9	454	31,4	449	30,7	116,6	
пшениця яра	45	4,4	32	3,3	38	3,2	51	3,5	0,0	0,0	0,0	
ячмінь	94	9,1	71	7,3	42	3,6	84	5,8	8	0,5	19,0	
кукурудза на зерно	112	10,9	20	2,0	40	3,4	89	6,2	197	13,5	492,5	
гречка	22	2,1	3	0,3	4	0,3	8	0,6	13	0,9	325,0	
просо	20	1,9	5	0,5	3	0,3	13	0,9	29	2,0	966,7	
зернобобові (горох)	155	15,0	180	18,4	240	20,5	251	17,4	72	4,9	30,0	
інші зернові					46	3,9	60	4,2	49,0	3,3		
Олійні культури	230	22,3	254	26,0	412	35,2	434	30,1	647	44,2	157,0	
з них соняшник	125	12,1	141	14,4	318	27,2	319	22,1	560	38,3	176,1	
соя	105	10,2	113	11,6	94	8,0	115	8,0	87	5,9	92,6	
Усього посівів	1031	100	977	100	1170	100	1444	100	1464	100	125,1	

Упродовж аналізованого періоду площа під зерновими культурами у зросла на 16 га (на 2,4%) через збільшення площ під пшеницею - на 11,4%, під кукурудзою – на 43,1 %, проса – 31%. Також мало місце збільшення площі посіву соняшника у 4,5 рази. Натомість площа посіву ячменю суттєво зменшилась – з 94 га у 2016 р. до 8 га у 2020 р., також зменшилась площа під гречкою (у 1,7 рази) та у 1,2 рази під соєю.

Рис. 2.3. Розмір і структура посівних площу ДП «Дослідне господарство «Елітне» у 2016 р.

Рис. 2.4. Розмір і структура посівних площу ДП «Дослідне господарство «Елітне» у 2020 р.

Ефективне виробництво та трудові ресурси дуже пов'язані між собою поняття. Ефективність використання трудових ресурсів належить до найважливіших завдань сучасного виробництва, є однією з головних умов у вирішенні завдань, які були поставлені організацією. Для забезпечення ефективного функціонування організації необхідно приділяти належну увагу ефективності формування трудових ресурсів.

Трудові ресурси слід вважати головним ресурсом, адже від їх ефективного використання покращуються результати діяльності та майбутній розвиток підприємства. Завдяки використанню трудових ресурсів відбувається рух

матеріально-речових частин виробництва, створюється вартість, продукт та додатковий продукт у вигляді самого прибутку. Головна різниця трудових ресурсів від інших ресурсів організації полягає в тому, що кожен робітник підприємства має можливість відмовитися від умов, які йому надаються, попросити зміни даних умов праці, навчатися іншим сферам діяльності або навіть за власним бажанням звільнитися з підприємства [14].

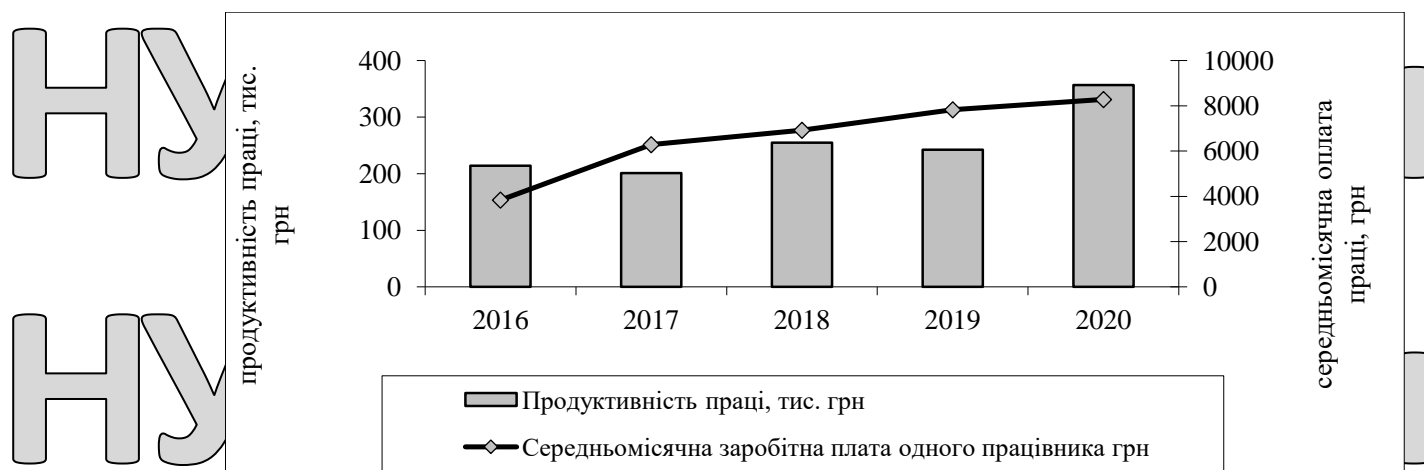
Упродовж 2016-2020 рр. чисельність працівників підприємства скоротилась на дев'ять і склала у 2020 р. 36 осіб (табл. 2.4, рис. 2.5). Рівень продуктивності праці має тенденцію до зростання. Так, у 2020 р. з розрахунку на одного працівника було вироблено валової продукції на суму 356,4 тис. грн, що на 66,7 % більше, ніж у 2016 р. Витрати на оплату праці зросли майже у 1,6 рази, при цьому дохід (виручка) на 1 працівника збільшився у 2,5 рази, до 616,6 тис. грн у 2020 р.

Таблиця 2.4

Трудові ресурси господарства та їх використання у ДП «Дослідне господарство «Елігне»

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., %
Кількість працівників, осіб	47	46	44	46	36	76,6
Затрати праці, тис. люд-год	92	89	88	89	74	80,4
Затрати праці на 1 працівника, люд-год	1957	1935	2000	1935	2056	105,0
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	1,041	1,029	1,064	1,029	1,093	105,0
Продуктивність праці, тис. грн	213,8	201,3	254,8	242,6	356,4	166,7
Дохід (виручка) на одного працівника, тис. грн	250,5	308,2	341,4	313,2	616,6	36. у 2,5 р.
Отримано прибутку (збитку) на одного працівника, тис. грн.	101,4	93,2	63,1	35,8	90,5	89,2
Загальні витрати на оплату праці, тис. грн	2163	3472	3656	4320	3578	165,4
Середньомісячна заробітна плата одного працівника грн	3835	6290	6924	7826	8282	36. у 2 р.

Рис. 2.5 Динаміка рівня продуктивності праці та її оплати у ДП «Дослідне господарство «Елітне»

Важливим чинником ефективного функціонування ДП «ДП «Елітне» є рівень забезпечення його основними засобами та ефективність їх використання.

Підвищення ефективності виробництва та забезпечення його відповідними темпами можливе тільки за умов найефективнішого використання діючих основних засобів та їх відтворення.

Основними засобами є засоби виробництва, які тривалий час використовуються, що беруть участь у виробництві протягом багатьох циклів, що мають тривалі терміни амортизації. До основних засобів можна віднести землю, споруди, будинки, машини, обладнання, прилади, інструменти або фізичний капітал. Обсяг основних засобів обчислюється в грошах, за допомогою їх вартості. Через це кошти характеризують іноді як кошти, вкладені у кошти виробництва [15].

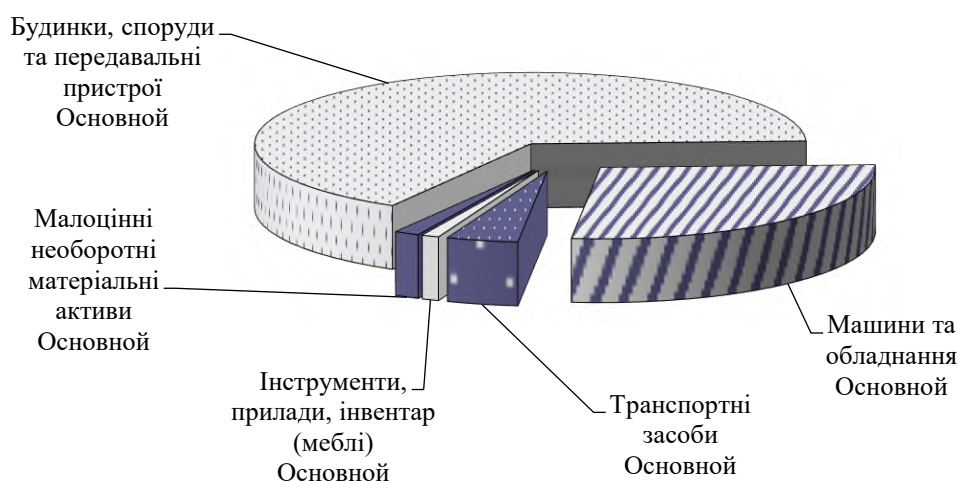
Середньорічна вартість основного капіталу підприємства упродовж аналізованого періоду, як видно з табл. 2.5, рис. 2.6, зменшилась на 27,8 % і склала у 2020 р. 8525 тис. грн. Вартість основного капіталу з розрахунку на 1 га с.-г. угідь зменшилась на 1,8 тис. грн (на 27,7%), з розрахунку на 1 середньорічного працівника - на 14,6 тис. грн (на 5,8 %). Як наслідок, капіталомісткість знизилась з 1,18 до 0,66 грн, тобто рівень вартості основного капіталу на одиницю продукції знизився, відповідно капіталовіддача зростає. При цьому середньорічна вартість оборотних активів збільшилась майже

наполовину. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів зріс на 0,33. Як наслідок, тривалість обороту зменшилась на 64 дні. Норма прибутку у 2020 р. склала 0,48 %, що на 0,29 в.п. більше, ніж у 2016 р.

Таблиця 2.5

Динаміка рівня показників забезпеченості основним капіталом і його використання у ДП «Дослідне господарство «Елітне»

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., %
Вартість основного капіталу, тис. грн	11813,5	11849,0	11719,0	11505,0	8524,5	72,2
на 1 га с.-г. угідь	6,5	6,5	6,4	6,3	6,7	72,2
на 1 середньорічного працівника	251,4	257,6	266,3	250,1	236,8	94,2
Капіталовіддача, грн	0,851	0,782	0,957	0,970	1,505	176,9
Капіталомісткість продукції, грн	1,18	1,28	1,05	1,03	0,66	56,5
Рентабельність основних засобів, %	0,53	0,61	0,91	-11,57	1,29	x
Вартість оборотних активів, тис. грн	9729,5	10151,0	12230,5	15828,5	14384,0	147,8
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	1,21	1,40	1,23	0,91	1,54	x
Рентабельність оборотних активів засобів, %	0,65	0,71	0,87	-8,41	0,76	x
Баланс	21543,0	22000,0	23949,5	27333,5	22908,5	220,0
Норма прибутку	0,29	0,33	0,45	-4,87	0,48	x

Рис. 2.6. Структура основних засобів ДП «Дослідне господарство «Елітне», 2020 р.

Ефективне функціонування агропромислового комплексу України в ринкових умовах господарювання значною мірою залежить від його раціональної спеціалізації розміщення та поєднання галузей.

Спеціалізація аграрних підприємств — це переважаюче виробництво в них відповідного виду (видів) продукції, для якого тут існують найсприятливіші природно-економічні умови. Ця форма спеціалізації розвиває і поглиблює територіальну спеціалізацію. Якщо в межах останньої можуть бути сприятливі умови для виробництва, скажімо, шести і більше видів продукції, то через внутрішньогосподарську диференціацію природно-економічного фактора в окремо взятому підприємстві можуть бути найкращі умови для виробництва лише частини видів продукції з усього їх переліку, притаманного для даної зони, мікрозони і т. д.

Під спеціалізацією сільськогосподарського підприємства розуміють зосередження діяльності з виробництва одного чи кількох видів продукції, відповідних конкретним умовам господарства та потребам країни. Вона висловлює суспільний поділ праці, який взаємопов'язаний із розвитком продуктивних сил.

Сільськогосподарські підприємства, спеціалізуючись на виробництві різних видів продукції, займають певне місце у суспільному розподілі праці. Спочатку окремі види продукції діяльності більшості їх грали вирішальної ролі. В ході розвитку сільського господарства та продуктивних сил країни поглиблювалась і спеціалізація підприємств. Серед них формувалися господарства з переважним виробництвом тих чи інших видів продукції, таких як, бурякові, молочні, відгодівельні, зернові, бурякові, овочівницькі та ін.

Перевага раціонального розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва полягає у можливості найбільш повного використання, перш за все, сприятливих природних умов і, вже на підставі їх, створенні економічних можливостей для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції відповідно до запитів ринку та здешевлення

Ефективність спеціалізації та поєднання галузей характеризують такі показники:

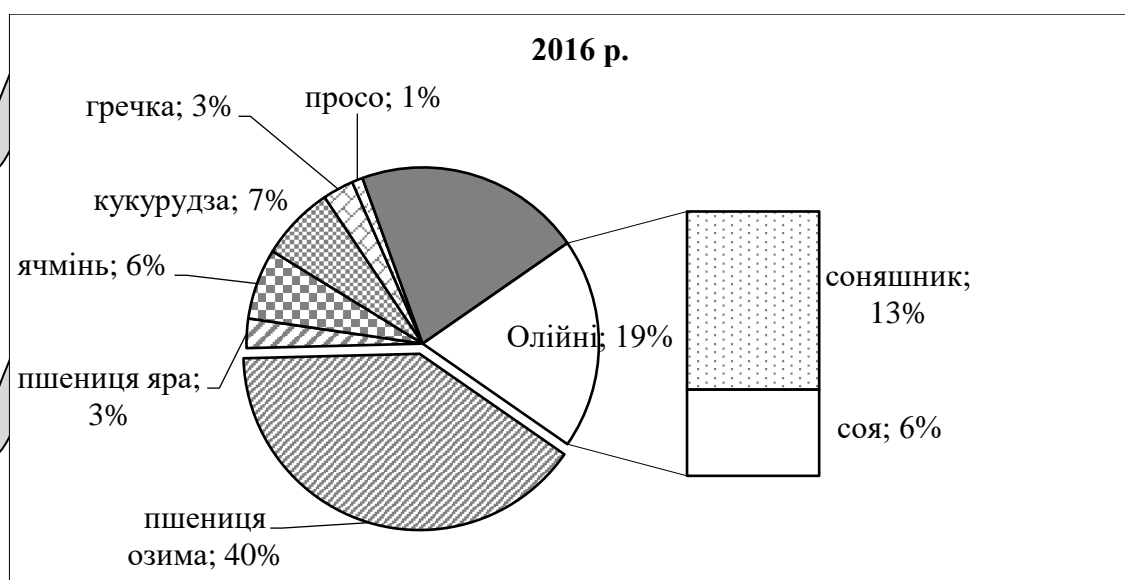
- обсяг валової продукції рослинництва та тваринництва у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь (продуктивність землі) та на одного середньорічного працівника, зайнятого в цих галузях (продуктивність праці);
- собівартість одиниці виробленої продукції;
- прибуток від основного виробництва з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь;
- рівень рентабельності підприємства та окупність капітальних вкладень.

Аналіз структури грошових надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції у ДП «Дослідне господарство «Елітне», представлений у табл. 2.6. та на рис. 2.7, 2.8, показав що у 2016 р. частка надходжень від реалізації зернових культур становила 80,7 %, у тому числі пшениці – 42,6 %. У 2020 р. рівень зазначених показників знизився – відповідно на 30,4 та 4,4 в.п. Високою (49,7 %) є питома вага олійних культур з них соняшнику - 48,0%.

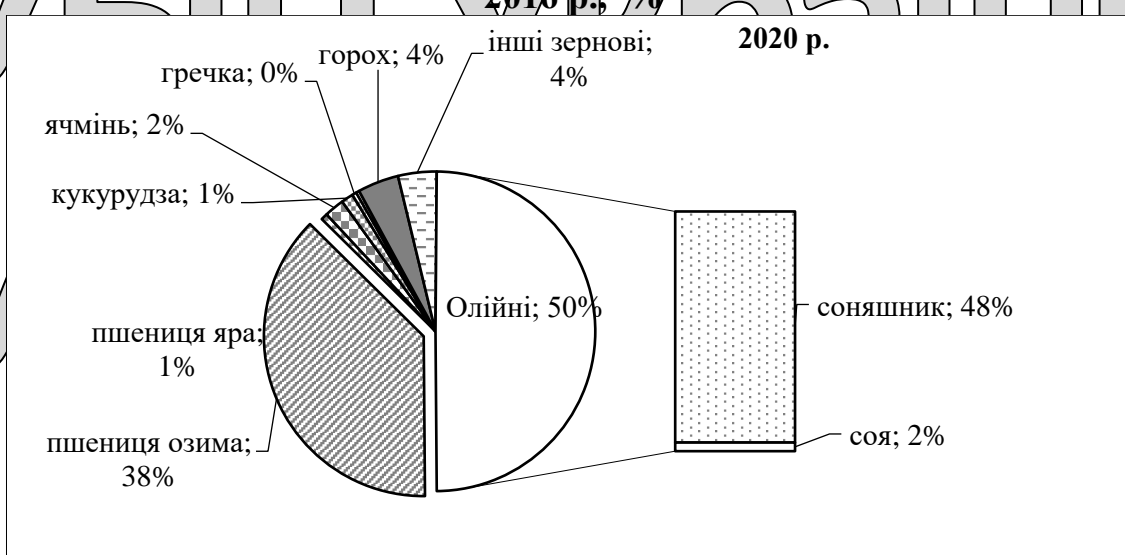
Таблиця 2.6

Рівень і динаміка структури грошових надходжень від реалізації продукції у ДП «ДГ «Елітне»

	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Продукція рослинництва	11775	100	14175	100	14460	100	14421	100	21886	100
у тому числі:										
зернові культури	9500	80,7	11389	80,3	9788	67,7	10455	72,5	10998	50,3
з них: пшениця	5020	42,6	6503	45,9	6101	42,2	5793	40,2	8359	38,2
ячмінь	764	6,5	902	6,4	842	5,8	1049	7,3	440	2,0
кукурудза на зерно	804	6,8	912	6,4	340	2,4	1976	13,7	266	1,2
гречка	335	2,8	1	0,0	79	0,5		0,0	97	0,4
просо	117	1,0	13	0,1	66	0,5	16	0,1	72	0,3
зернобобові (горох)	2460	20,9	3058	21,6	1744	12,1	1243	8,6	911	4,2
інші зернові	0	0,0	0	0,0	616	4,3	378	2,6	853	3,9
Олійні культури	2275	19,3	2786	19,7	4672	32,3	3966	27,5	10888	49,7
з них соняшник	1533	13,0	2163	15,3	4007	27,7	3335	23,1	10496	48,0
соя	742	6,3	623	4,4	665	4,6	631	4,4	392	1,8

Рис. 2.7. Структура грошових надходжень від реалізації продукції у 2016 р., %

Рис. 2.8 Структура грошових надходжень від реалізації продукції у 2020 р., %

У 2020 р. виробництво продукції у ДП «ДГ «Елітне» було прибутковим – розмір чистого прибутку склав 3259 тис. грн, що в 51,7 раза більше показника 2016-го року (табл. 2.6). Щодо рівня рентабельності, то упродовж досліджуваного періоду значення цього показника коливалось по роках.

Найвищим воно було у 2016 р. – з розрахунку на 1 грн витрат підприємство отримало 68 коп. прибутку.

Таблиця 2.7

Результати господарської діяльності ДП «ДП «Елітне»

	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2020 р. до 2016 р., %
Вартість валової продукції, тис. грн	10050	9261	11212	11158	12831	127,7
у тому числі, тис. грн:						
на 1 га с.-г. угідь	5,52	5,09	6,16	6,13	7,05	127,7
на 1 середньорічного працівника	214	201	255	243	356	166,7
на 1 грн виробничих витрат	0,96	0,77	0,75	0,63	0,64	66,4
Валовий прибуток, тис. грн	4768	4289	2775	-1647	3259	68,4
у тому числі, грн:						
на 1 га с.-г. угідь	2,62	2,36	1,53	0,91	1,79	68,4
на 1 середньорічного працівника	101,4	93,2	63,1	35,8	90,5	89,2
Чистий прибуток, тис. грн	63	4289	2775	-1647	3259	36. у 51,2 р
у тому числі, грн:						36. у 60
на 1 га с.-г. угідь	0,03	2,36	1,53	-0,91	1,79	р
на 1 середньорічного працівника	1,3	1,6	2,4	-50,7	3,1	36. у 2,4 р.
Рівень рентабельності, збитковості (-)) підприємства, %	68,0	43,4	22,7	-12,9	17,2	х

У 2020 р. зазначений показник знизився до 17,2 %. 2019 р.

характеризувався збитковістю виробництва - розрахунку на 1 грн витрат підприємство отримало 12,9 коп збитку. Причиною цього слугувало перевищення рівня повної собівартості розміру доходу від реалізації продукції.

2.2. Динаміка виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «ЕЛІТНЕ»

Частка озимої пшениці у структурі посівних площ зернових культур підприємства у 2020 р. склала 55,0 %, що на 10,9 в.п. більше, ніж у 2016 р. (табл. 2.8, рис. 2.9, 2.10). Також упродовж аналізованого періоду мало місце збільшення питомої ваги площі під кукурудзою на зерно – з 14,0 до 24,1 %. Натомість частка площ під ячменем та горохом зменшилась.

Таблиця 2.8

Структура посівних площ зернових та зернобобових культур у ДП «ДГ «Елітне»

Культури	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%
Зернові культури	801	100	723	100	798	100	100	100	817	100
з них: пшениця	398	49,7	444	61,4	423	53,0	505	50,0	449	55,0
з неї пшениця озима	353	44,1	412	57,0	385	48,2	454	45,0	449	55,0
пшениця яра	45	5,6	32	4,4	38	4,8	51	5,0	0	0,0
ячмінь	94	11,7	71	9,8	42	5,3	84	8,3	8	1,0
кукурудза на зерно	112	14,0	20	2,8	40	5,0	89	8,8	197	24,1
гречка	22	2,7	3	0,4	4	0,5	8	0,8	13	1,6
просо	20	2,5	5	0,7	3	0,4	13	1,3	29	3,5
зернобобові (горох)	155	19,4	180	24,9	240	30,1	251	24,9	72	8,8
інші зернові					46,0	5,8	60,0	5,9	49,0	6,0

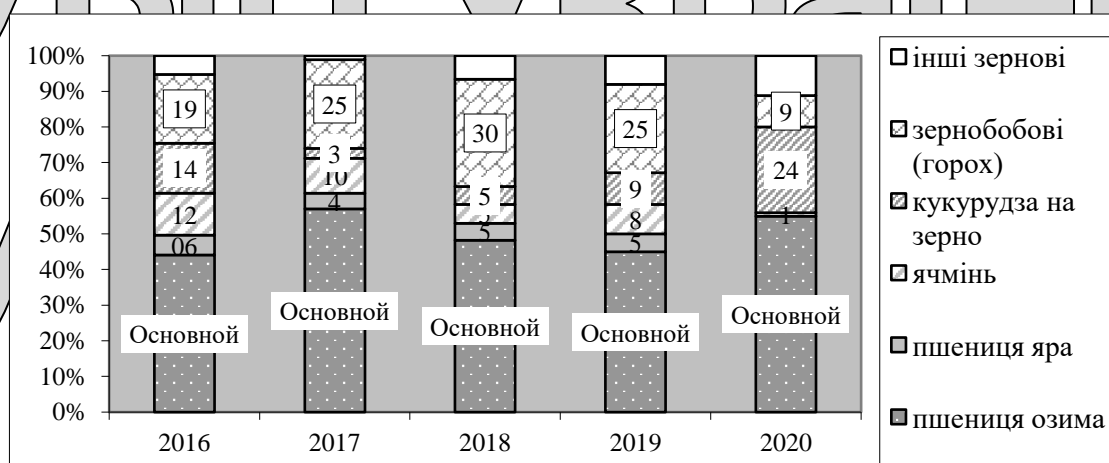

Рис. 2.9. Структура посівних площ зернових та зернобобових культур у ДП «ДГ «Елітне»

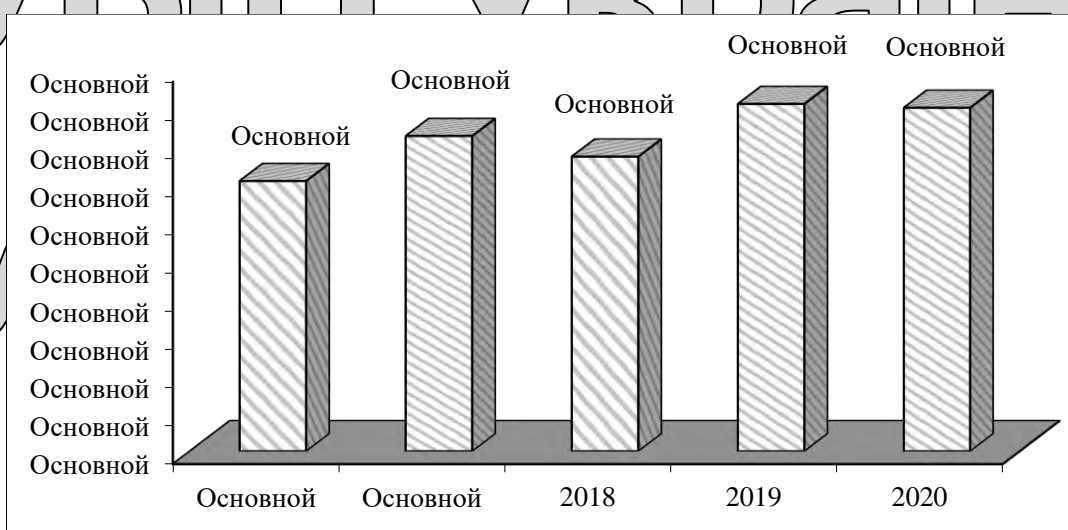

Рис. 2.10. Динаміка посівних площ озимої пшениці у ДП «ДГ «Елітне»

Вкрай часто землекористувачі сіють культури без урахування сівозмін, що призводить до зниження врожайності та родючості ґрунтів. Прагнучи отримати швидко вигоду, аграрії втрачають більше, ніж отримують, і до того ж потім витрачають зайві гроші на усунення проблем, які виникли в результаті нераціонального землекористування. Також необхідно брати до уваги й безліч інших чинників, які впливають на формування посівів. Серед них можна виділити погодні умови, які більше за інших впливають на інтенсивність посівної кампанії і структуру посівних площ.

Відношення різних сільгоспкультур до вирощування у повторних і беззмінних посівах та в сівозміні неоднакове. За реакцією на повторне вирощування основні культури можна поділити на три групи: малочутливі, що практично не знижують урожайності при вирощуванні протягом кількох років на одному полі: коноплі, картопля, рис, тютюн, бавовник; середньочутливі - кукурудза, зернові колосові; дуже чутливі, врожайність яких різко знижується навіть при вирощуванні протягом двох років на одному полі: льон, соняшник, цукрові буряки [17].

У 2020 р. у підприємстві було зібрано 26929 ц зернових культур, з них пшениці - 17794 ц, кукурудзи - 5529 ц, ячменю 216 ц (табл. 2.9). Валовий збір пшениці у 2020 по відношенню до 2016 р. склав 123,1%, по кукурудзі – 158,4%. Таке збільшення мало місце, в основному, через збільшення посівних площ під зазначеними культурами. Валовий збір ячменю склав 216 ц, що у 10 разів менше в порівнянні з аналогічним показником 2016 р. Причиною цього слугувало зменшення посівних площ під культурою - майже у 18 разів. Частка пшениці у структурі валового збору зернових культур склала у 2020 р. 66,1%.

Таблиця 2.9

Динаміка валового збору зернових культур у ДП «ДГ «Елітне», н

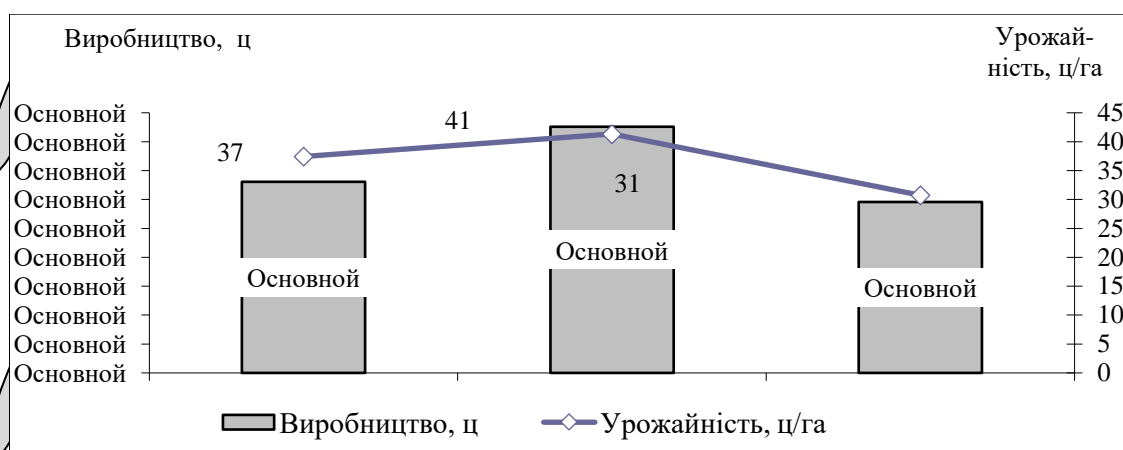
Культура	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Зернові усього	23868	24012	20014	17861	26929	112,8
з них: пшениця	14460	18015	12886	10163	17794	123,1
частка пшениці у виробництві зернових, %	60,6	75,0	64,4	56,9	66,1	x
ячмінь	2207	1982	946	1350	216	9,8
кукурудза на зерно	3490	779	1284	2983	5529	158,4
гречка	222	44	41	54	30	13,5
просо	86	63	41	135	41	47,7
зернобобові (горох)	3403	3129	3295	1973	1150	33,8
інші зернові	0	0	1521	1203	2169	x

Рівень урожайності зернових культур у підприємстві характеризується позитивною динамікою (табл. 2.10, рис. 2.11). Упродовж аналізованого періоду він збільшився на 3,2 ц/га (на 10,6%). Це відбулось через зростання урожайності пшениці на 3,3 ц/га (на 9,1%) та ячменю - відповідно на 3,5 ц/га та 15 %.

Таблиця 2.10

Динаміка рівня урожайності зернових культур у ДП «ДГ «Елітне», н/га

Культура	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Зернові усього	29,8	33,2	25,1	17,7	33,0	110,6
з них: пшениця	36,3	40,6	30,5	20,1	39,6	109,1
ячмінь	23,5	27,9	22,5	16,1	27,0	115,0
кукурудза на зерно	31,2	39,0	32,1	33,5	28,1	90,1
гречка	10,1	14,7	10,3	6,8	2,3	22,9
просо	4,3	12,6	13,7	10,4	1,4	32,9
зернобобові (горох)	22,0	17,4	13,7	7,9	16,0	72,8
інші зернові			33,1	20,1	44,3	

Рис. 2.11. Динаміка рівня урожайності та валових зборів озимої пшениці у ДП «ДГ «Елітне»

У 2020 р. підприємством було реалізовано 15811 ц озимої пшениці, що на 1121 ц більше, ніж у 2016 р. (табл. 2.11). Рівень товарності склав 88,9 %. Частка пшениці у структурі реалізації становила 73,2 %. Найвищий рівень товарності у ячменю та проса - відповідно 435,6 та 300,0 %.

**Таблиця 2.11
Обсяги виробництва і реалізації зернових культур
у ДП «Дослідне господарство «Елітне»**

Культура	2016 р.			2018 р.			2020 р.		
	Виробництво, ц	Реалізовано, ц	Рівень товарності, %	Виробництво, ц	Реалізовано, ц	Рівень товарності, %	Виробництво, ц	Реалізовано, ц	Рівень товарності, %
Зернові усього	23868	23346	97,8	20014	16933	84,6	26929	21593	80,2
з них: пшениця	14460	14690	101,6	12886	9383	72,8	17794	15811	88,9
ячмінь	2207	1682	76,2	946	1699	179,6	216	941	435,6
кукурудза на зерно	3490	3879	111,1	1284	3201	249,3	5529	483	8,7
гречка	222	240	108,1	41			30	70	233,3
просо	86	131	152,3	41	26	63,4	41	123	300,0
горох	3403	2724	80,0	3295	2013	61,1	1150	1724	149,9
інші зернові	0	0		1521	611	40,2	2169	2441	112,5

Варто зазначити, що по кукурудзі упродовж аналізованого періоду зазначений показник суттєво знизився - зі 111,1 % у 2016 р. до 8,7 % у 2020 р.

На динаміку валових зборів окремих видів зернових в першу чергу впливають два головних системних чинники - це зміна посівних площ і урожайності.

Здійснений у магістерській роботі факторний аналіз валового збору озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне» показав, що збільшення площі посіву культури на 96 га призвело до зростання валового збору на 4575 ц, підвищення урожайності на 2,2 ц/га збільшило валовий збір на 770 ц (табл.2.12).

Таблиця 2.12

Вплив факторів на зміни валового збору озимої пшениці

Показник	2016 р.	2020 р.	Відхилення (т.)
Площа посіву, га	353	449	96
Урожайність з 1 га, ц	37,4	39,6	2,2
Валовий збір зерна, ц	13219	17794	4575
Валовий збір зерна при площі 2020 р. і урожайності 2016 р., ц		16814	
Зміни валового збору зерна за рахунок, ц: площі посіву		3805	
урожайності		770	

2.3. Економічна ефективність виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне»

Для покращення шляхів підвищення напрямків ефективної роботи виробництва зернових дуже важливим є таке явище як собівартість.

Показники собівартості, рентабельності та фінансові результати діяльності підприємства в умовах ринку мають найважливіше значення, оскільки є показниками результатів господарсько-фінансової діяльності.

Собівартість продукції - один із важливих чинників і водночас показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Собівартість показує, у що обходиться виробництво сільськогосподарської продукції. Вона прямо впливає на величину прибутку господарства [18].

Собівартість продукції рослинництва знаходиться у прямій залежності від витрат на обробку посівної площі та у зворотній залежності від урожайності [19].

Упродовж 2016-2020 рр., як видно з табл. 2.13, рівень виробничої собівартості 1 ц озимої пшениці у підприємстві зріс у 2,4 рази – з 215,14 грн у

Н 2016 р. до 509,39 грн у 2020 р. Розмір виробничих витрат з розрахунку на 1 га відповідно теж характеризувався тенденцією до зростання – у 2020 р. зазначений показник склав 20187 грн, що на 12130 грн більше, ніж у 2016 р.

Таблиця 2.13

Динаміка рівня виробничих витрат на виробництво озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне»

Культура	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2016 р.
виробнича собівартість 1 ц, грн	215,14	272,62	413,20	654,90	509,39	зб. у 2,4 р.
виробничі витрати на 1 га, грн	8057	11269	12699	14099	20187	зб. у 2,5 р.

У структурі виробничих витрат на вирощування 1 ц озимої пшениці у підприємстві найбільшу питому вагу мають витрати на мінеральні добрива – 70 % у 2020 р. (табл. 2.14, рис. 2,12). Варто зазначити, що у 2016 р. зазначений показник становив 8,7 %.

Таблиця 2.14

Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат з розрахунку на 1 га посіву та 1 ц пшениці озимої у ДП «Дослідне господарство «Елітне»

Статті та елементи витрат	2016 р.			2017 р.			2018 р.			2019 р.			2020 р.		
	на 1 га, грн	на 1 ц, грн	%	на 1 га, грн	на 1 ц, грн	%	на 1 га, грн	на 1 ц, грн	%	на 1 га, грн	на 1 ц, грн	%	на 1 га, грн	на 1 ц, грн	%
Виробнича собівартість - всього	8057	215,1	100	11269	272,6	100	12699	413,2	100	14099	654,9	100	20187	509,4	100
у тому числі прями матеріальні витрати	2799	74,7	34,7	5374	130,0	47,7	9369	304,9	73,8	9855	457,7	69,9	14131	356,6	70,0
з них: насіння	323	8,6	4,0	883	21,4	7,8	1613	52,5	12,7	1368	63,5	9,7	1695	42,8	8,4
мінеральні добрива	703	18,8	8,7	1000	24,2	8,9	574	18,7	4,5	1452	67,4	10,3	4987	125,8	24,7
паливне і мастильні матеріали	363	9,7	4,5	590	14,3	5,2	2278	74,1	17,9	2227	103,4	15,8	1412	35,6	7,0
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	555	14,8	6,9	464	11,2	4,1	2148	69,9	16,9	2471	114,8	17,5	886	22,4	4,4
решта матеріальних витрат	856	22,8	10,6	2437	59,0	21,6	2756	89,7	21,7	2337	108,6	16,6	5151	130,0	25,5
прямі витрати на оплату праці	184	4,9	2,3	430	10,4	3,8	2138	69,6	16,8	2974	138,1	21,1	4038	101,9	20,0
інші прями витрати та загально-виробничі витрати - всього	5074	135,5	63,0	5466	132,2	48,5	1492	38,8	9,4	1271	59,0	9,0	2018	50,9	10,0

Продовження таблиці 2.14

з них: амортизація необоротних активів	1952	52,1	24,2	2459	59,5	21,8	286	9,3	2,2	242	11,3	1,7	403	10,2	2,0
відрахування на соціальні заходи	40	1,1	0,5	95	2,3	0,8	465	15,1	3,7	654	30,4	4,6	1009	25,5	5,0
решта ін. прямих та загально-виробничих витрат	3082	82,3	38,3	2913	70,5	25,8	442	14,4	3,5	374	17,4	2,7	606	15,3	3,0

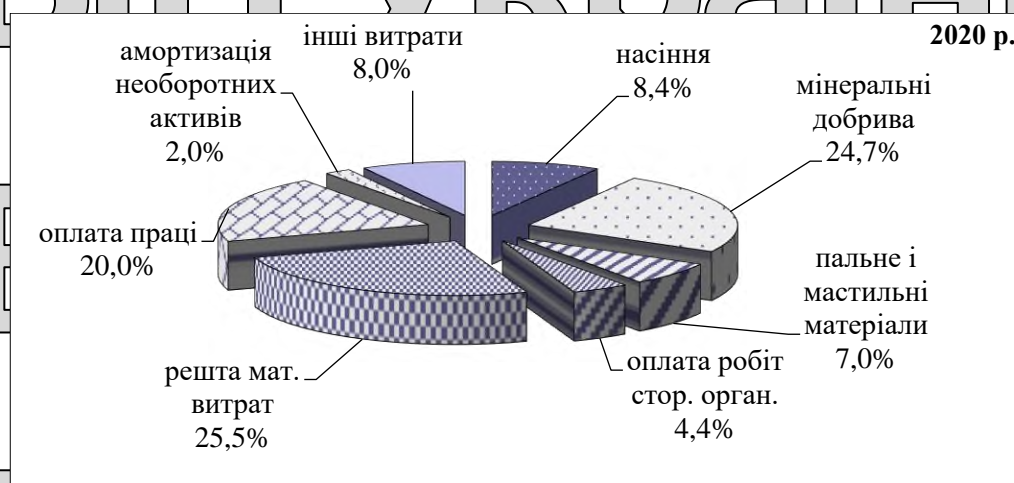

Рис. 2.12. Структура виробничих витрат з розрахунку на 1 ц озимої пшениці, 2020 р.

Факторний аналіз рівня виробничої собівартості 1 ц озимої пшениці показав, що її зростання упродовж 2016-2020 рр. на 294,24 грн спричинене збільшенням виробничих витрат з розрахунку на 1 га посіву на 2323,93 грн, зростання ж урожайності знизило собівартість 1 ц на 29,69 грн (табл. 2.15)

Таблиця 2.15

Виробнича собівартість пшениці озимої та вплив факторів на її формування

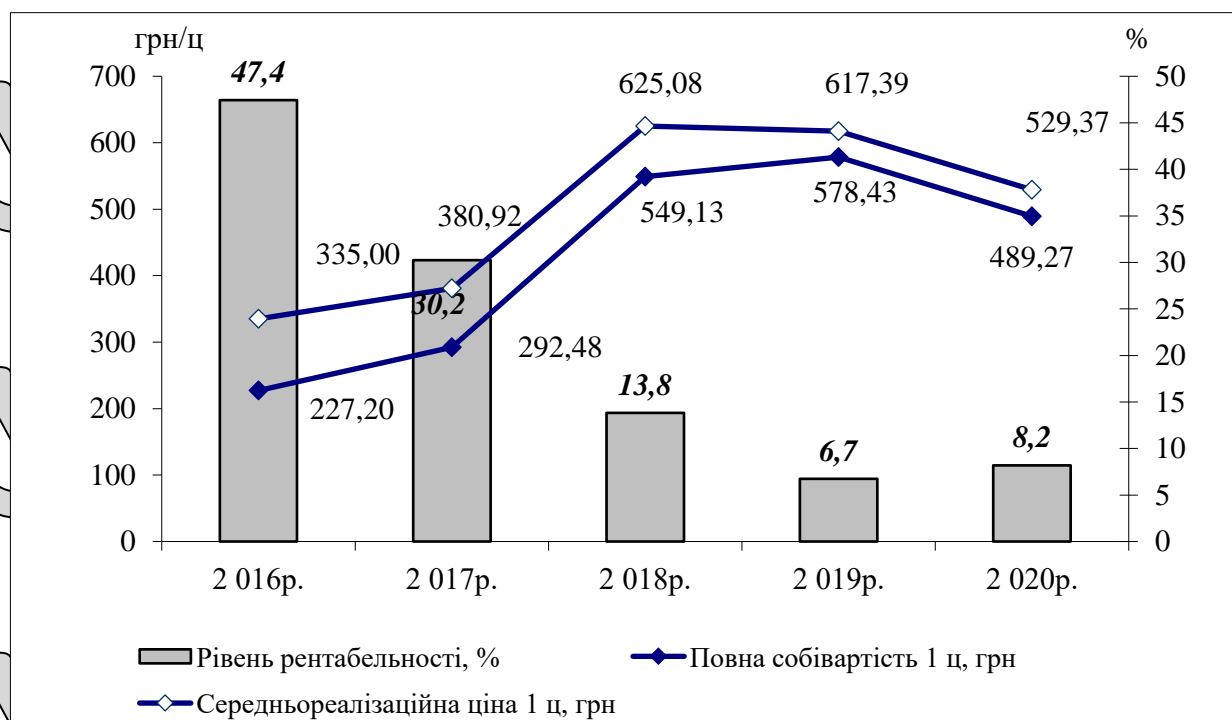
Показник	2016 р.	2020 р.	Відхилення (+,-)
Витрати на 1 га посіву, грн	8057	20187	12130
Урожайність з га, ц	37,4	39,6	2,2
Собівартість 1ц, грн	215,14	509,39	294,24
Собівартість 1ц при витратах 2020 р і урожайності 2016 р, грн		539,08	
Зміни собівартості 1ц, грн		294,24	
у т.ч. за рахунок:			
витрат виробництва		323,93	
урожайності		29,69	

Виробництво озимої пшениці у підприємстві є прибутковим, щоправда, рівень рентабельності коливається по роках (табл. 2.16, рис. 2.13). Так, найвищим він був у 2016 р. – з розрахунку на 1 грн витрат підприємство отримало 47,4 коп. прибутку. Упродовж аналізованого періоду повна собівартість 1 ц культури зросла у 2,2 раза, ціна реалізації – на 58 %. Як наслідок, рівень рентабельності знизився до 8,2%.

Таблиця 2.16

Рівень і динаміка показників економічної ефективності виробництва озимої пшениці у ДП «ДГ «Елітне»

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Обсяги реалізації, ц	14036	15615	8874	8835	15511	110,5
Виручка від реалізації, тис. грн	4702	5948	5547	5467	8211	174,6
Повна собівартість 1 ц, грн	227,20	292,48	549,13	578,43	489,27	36. у 2,2 р.
Середньореалізаційна ціна 1 ц, грн	335,00	380,92	625,08	617,39	529,37	158,02
Прибуток у розрахунку на 1 ц, грн	107,8	88,4	76,0	39,0	40,1	37,2
Рівень рентабельності, %	47,4	30,2	13,8	6,7	8,2	x

Рис. 2.13. Рівень і динаміка показників економічної ефективності виробництва озимої пшениці у ДП «ДГ «Елітне»

У таблиці 2.17 здійснено аналіз впливу факторів на зміну маси прибутку при реалізації озимої пшениці досліджуваним підприємством.

Факторний аналіз здійснюється з метою визначення фактору, який має найбільший вплив на формування досліджуваної величини. В нашому випадку досліджувана величина - прибуток (збиток) від реалізації продукції. Як зазначалось вище, прибуток - це основна мета діяльності підприємства, і чим більшим він буде, тим краще.

Характеристика дії фактора може бути одержана як у відносному, так і в абсолютному вираженні.

Загальний вигляд системи двофакторних взаємозалежних індексів можна представити у такому поєднанні: залежність прибутку від зміни обсягів реалізації, цін та собівартості основних видів продукції. Аналіз залежності здійснено в абсолютному вираженні: визначено абсолютний приріст результативної ознаки від зміни кожного з результативних показників [21].

Зміна загального обсягу прибутку від вирощування пшениці розраховано за формулою:

$$I_p = \sum_{i=1}^n g_1(C_1 - C_1) - \sum_{i=1}^n g_0(C_0 - C_0) \quad (2.1)$$

де g - обсяг реалізації i -го виду продукції відповідно в базовому (g_1) та звітному (g_0) періодах;

C - середня ціна реалізації i -го виду продукції, відповідно в базовому та звітному періодах;

C - середня собівартість i -го виду продукції, відповідно в базовому та звітному періодах;

n - кількість досліджуваних видів продукції.

Зміна обсягу прибутку за рахунок зміни обсягів реалізації:

$$I_o = \sum_{i=1}^n g_1(C_0 - C_0) - \sum_{i=1}^n g_0(C_0 - C_0) \quad (2.2)$$

Зміна обсягу прибутку за рахунок зміни цін реалізації:

Зміна обсягу прибутку за рахунок зміни собівартості:

$$I_c = \sum_{i=1}^n g_1(C_1 - C_1) - \sum_{i=1}^n g_1(C_1 - C_0) \quad (2.4)$$

Взаємозв'язок індексів:

$$I_p = I_o + I_u + I_c \quad (2.5)$$

Характеристика дії факторів у відносному виразі матиме вигляд:

$$\frac{\sum g_1(C_1 - C_1)}{\sum g_0(C_0 - C_0)} = \frac{\sum g_1(C_0 - C_0)}{\sum g_0(C_0 - C_0)} \times \frac{\sum g_1(C_1 - C_0)}{\sum g_1(C_0 - C_0)} \times \frac{\sum g_1(C_1 - C_1)}{\sum g_1(C_1 - C_0)} \quad (2.6)$$

Як свідчать проведені розрахунки, збільшення обсягів реалізації озимої пшениці на 1475 ц призвело до зростання маси прибутку на 159 тис. грн.

Підвищення ціни реалізації збільшило масу прибутку на 3015 тис. грн.

Таблиця 2.17

Вплив факторів на зміну маси прибутку від реалізації озимої пшениці у ДП «ДП «Елітне»

Показник	2016 р.	2020 р.	Відхилення
Реалізовано, ц	14036	15511	1475
Прибуток, тис грн	1513	622	-891
Повна собівартість 1ц, грн	227,20	489,27	262,06
Ціна реалізації 1ц, грн	335,00	529,37	194,37
Прибуток 1ц пшениці озимої, грн	107,79	40,10	-67,69
Зміна маси прибутку тис. грн у т.ч. за рахунок:	-891		
обсягу реалізації	159		
собівартості	-4065		

Зростання рівня повної спричинило зниження маси прибутку на 4065 тис. грн. Комплексний вплив цих факторів виявився у зменшенні маси прибутку на 891 тис. грн.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ «ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО «ЕЛІТНЕ»

3.1. Якість озимої пшениці як один з основних резервів підвищення прибутковості галузі

Озима пшениця – одна з найбільш продуктивних та цінних зернових культур, зерно якої використовується для продовольчих цілей.

Озима пшениця є одним із найпоширеніших найважливіших продовольчих культур на земній кулі, цінність зерна якої визначається високим вмістом білка, жиру, вуглеводів тощо.

Озима пшениця належить до найбільш цінних і високоврожайних зернових культур. Зерно багате клейковинними білками та іншими цінними речовинами, тому воно широко використовується для продовольчих цілей, особливо в хлібопеченні та кондитерській промисловості, а також для виробництва макаронів, круп, вермішелів та інших продуктів [22].

Основне призначення озимої пшениці – забезпечення населення хлібобулочними та кондитерськими виробами. Цінність пшеничного хліба визначається середнім хімічним складом зерна. Серед зернових культур пшеничне зерно вирізняється високим вмістом білка. Наявність їх у зерні залежить від сорту, умов обробітку і може бути лише на рівні 9-15 %. У зерні пшениці міститься велика кількість вуглеводів, у тому числі до 70% крохмалю, вітамінів В1, В2, РР, Е, а також провітамінів А, Д, до 2% зольних мінеральних речовин. Білки пшениці містять повноцінний амінокислотний склад, усі незамінні амінокислоти, які добре засвоюються людським організмом.

Озиму пшеницю можна використовувати в зеленому конвеєрі так і у чистому вигляді, так і в суміші з іншими культурами. У тваринництві певне значення мають: солома, 100 кг якої дорівнює 20 - 22 кормод. і містить 0,6 кг перетравного протеїну; стгати, особливо безостих сортів пшениці, 100 кг якої

оніюють у 40,5 корм.од. і містить 1,5 кг перетравного протеїну. Озима пшениця є хорошим попередником у зерновій сівозміні для інших культур [30].

Озима пшениця – одна з найвибагливіших культур до ґрунтової родючості. Оптимальні агрохімічні показники ґрунту для його обробітку: рН – не менше 6,0, вміст гумусу – не менше 2 %, рухомих сполук фосфору та обмінного калію – не менше 150 мг/кг ґрунту, бал природної родючості – не менше 35.

В отриманні високих урожаїв з гарною якістю зерна важлива роль належить своєчасному та якісному виконанню всіх технологічних процесів та підготовці посівного матеріалу. Проте застосовувані технології виробництва зерна озимої пшениці застаріли та потребують удосконалення з метою скорочення енергоємності, трудових та фінансових витрат.

Подальше підвищення врожайності озимої пшениці пов'язане з високими матеріальними витратами, спрямованими на обробіток ґрунту, внесення добрив, боротьбу з бур'яном, шкідниками та хворобами. Економічна ситуація, що склалася, навпаки, змушує сільгосптоваровиробників обмежувати витрати на виробництво. Тому все більший науковий та практичний інтерес викликає технологія обробітку озимої пшениці без обробки ґрунту (прямий посів)

Під озимими зерновими культурами України засіяно більше ніж 8 млн гектарів, де 7 млн з них щорічно займає пшениця. Також 1 млн – ячмінь, 150-200 тис. – жито, 10-15 тис. – тритикале.

В 2021-го в Україні сертифікована урожайність складала 141,4 тис. тонн насіння озимої твердої та м'якої. А саме, насіння іноземної селекції України – 46,7 тис. тонн, 93,6 тис. тонн насіння вітчизняної селекції частка якого зменшилась на 19% – із 85 до 66% та 1,1 тис. тонн – ввезеного з-за кордону.

Для певного забезпечення відведених під виробничі посіви площ необхідно 1,5-1,6 млн тонн даної культури. Середньоевропейський показник продажу кондиційного насіння складає – 50%. Для порівняння з Україною це лише 5,8% у випадку, якщо дві третини виробленого кондиційного насіння буде реалізовано.

Найбільшу кількість кондиційного насіння в Україні виробляють у таких областях: Харківській (31,6 тис тонн), Дніпропетровській (11,8 тис тонн) та Одеській (7,7 тис тонн). Щодо іноземної селекції то це: Тернопільська область (11,9 тис тонн), Хмельницька (8,8 тис тонн) та Київська (5,2 тис тонн) область. Більшість сертифікованого іноземного насіння випадає на а Київщину – 0,9 тис тонн або 80% обсягу вцілому [23].

Насіння озимої м'якої та твердої пшениці представлене 583 сортами (ячменю озимого – 79 сортами, озиме жито – 55 сортами, озиме тритикале – 51 сортом) за Держстатом України. Це пов'язано, з комерціалізацією та попитом на конкретний сорт. Є так звані «мертвонароджені сорти», які вирощують для «показової» діяльності установ та підприємств. Сорти яким вже 15-20 років і навіть більше залишаються у Реєстрі завдяки рахунку сплати відповідних платежів. Іноземні сорти здійснюють своє первинне насінництво у країнах походження, тоді як і Україну завозять вже базове насіння (еліту), сертифіковане за різних генерацій [24].

Добазе насінництво під урожай 2021 року вели по таким сортам озимої пшениці.

Таблиця 3.1.

Сорти озимих пшениц, по яких вели добазове насінництво під урожай 2021 року

КУЛЬТУРИ	УСЬОГО СОРТІВ			НААН		
	Кількість сортів реєстрі	К-ість сортів виробництві добазового насіння, всього	Частка сортів виробництві добазового насіння, %всього	Кількість сортів реєстрі НААН	К-ість сортів виробництві добазового насіння	Частка сортів установ НААН виробництві добазового насіння, %
Пшениця озима	583	188	32,2	338	97	28,7
Ячмінь озимий	79	14	17,7	29	5	17,2
Жито озиме	55	3	5,5	34	3	8,8
Тритикале озиме	51	17	33,3	37	14	37,8
Усього	768	222	28,9	438	119	27,2

Охарактеризувати насіннєвий стан ринку України в останніх пару років можна як зрівноважений, хоча ринок і був перенасичений на початку третього тисячоліття споживання було майже 0.5. Спроможність виробників продукції сільського господарства на рослинному ринку сортів була дуже низькою, що і спричинило основну причину такого стану. Щоб якимсь чином знизити ціну на продукцію і підвищити її якість на самперед потрібно в найбільш повному обсязі раціоналізувати використання природних і людських ресурсів. Запустити цей ринок складно, адже потрібно стимулювання кінцевого попиту на насіння.

Підтримка товаровиробників зерна високих категорій дуже важлива, оскільки за останні роки кондиційність зменшується до прикладу кожної наступної до попередньої на 0.5-1т/га.

Виходячи з обставин позитивне значення для поліпшення попиту кінцевого споживача насіння зернових має місце в реалізації відповідних державних програм. Проте, станом нвсьогодній день не передбачається навіть мінімальне відшкодування державою надбавок до сортів, що були придбані сільськогосподарськими виробниками елітного насіння у дослідних господарствах та науково-дослідних установах [25].

Уникненню монополізму сортів можна завдяки принципу їх «мозаїчного» поширення. Його вже використовували в українському зерновиробництві радянської доби по рекомендаціям вчених (замість сівки макросортів, що займали понад 50% посівних площ). Відповідно до цього принципу, найвідоміші сорти охоплюють до 12-16% посівних площ, інші від 1 до 10%. На думку селекціонерів та товаровиробників таких підхід є сприятливим для сталого розвитку вирощування зерна, проведенню швидкої сортозаміни, збільшенню можливостей маневрування сортом, поліпшенню фітосанітарного стану рослин та виключає спалахи епіфітотій.

В США було створено спеціальний комітет для уникнення скорочення сортової різноманітності, цей комітет відновив за виснаження найважливіших сільгоспкультур та з поширенню генетично однорідних сортів. Таким чином

значно знизилася генетична уразливість посівів всіх територій США порівняно з минулим роком.

Виходячи з дослідження, можна зробити висновок що, якість зерна з року в рік не покращується. Багато підприємства не тільки нехтують технологіями вирощування, а й навіть прагнуть подбати про вже зібраний урожай. Однак, як показує практика останніх років, без обладнання з підробітку зерна отримувати продукт, що відповідає потребам експортерів та переробників, стає дедалі складніше.

Яким буде майбутній урожай озимої пшениці, насамперед залежить від технології вирощування. Від того, яке використовується сівозна, насіння, чи правильно і чи в потрібному обсязі проведено хімічні обробки, чи внесено достатню кількість добрив. Якщо вся технологія дотримується, тоді і якість вийде високою.

Хоча, звичайно, завжди є ймовірність під час збирання потрапити у дощову погоду. Особливо це стосується пізніх агрокультур, таких як кукурудза, соняшник, ріпак та соя, бо прибирати їх доводиться аж до листопада. Тому треба потурбуватися про будівництво потужностей для зберігання, адже це дозволить покращити якість урожаю та зберегти його кілька місяців до того моменту, коли ціни зростуть.

Зерно озимої пшениці можна легко перевести з класу до класу за допомогою досить простих маніпуляцій. Наприклад очистка зерна від сміття, готування його на калібраторі, щоб натура для посіву чи реалізації була вищою. Іноді підприємства користуються системою фотосепарації, яка доводить насіннєвий матеріал до чистоти 99% [26].

3.2. Упровадження інноваційних технологій вирощування озимої пшениці

Вирощування такої культури як озима пшениця завжди була рентабельною та прибутковою справою на Україні. Завдяки родючим ґрунтам та відносно сухого клімату українські землі дають високий рівень врожайності якісного

продовольчого зерна, за рахунок якого забезпечується високий рівень продуктивності на виробництві. Проте, аномальна та нестабільна погода останніх років стала спонукати фермерів на пошуки нових, більш сучасних та прогресивних методів вирощування озимої пшениці.

Базою сучасної технології вирощування озимої пшениці є такі самі принципи як і в агроприйомах, проте варто не забувати про цілу низьку важливих інноваційних нововведень. Таких як, використання більш сучасних добрив та техніки, ЗЗР нових поколінь, а також виробляти стратегію на прикладі успішних іноземних практик вирощування зернових культур.

Якість і родючість ґрунту залишаються незмінними вимогами озимої пшениці. Оскільки, така урожайна культура потребує збагачення структурованим чорноземом рН 6,0–7,5. Найкращим варіантом для посіву пшениці взимку є ґрунти з великим вмістом гумусу.

Проте, не тільки родючі черноземи є привидом для вирощування великих обсягів зерна, також необхідно звернути увагу на вимогам агротехніки та роботи це своєчасно. Також, використовуючи підзолотисті ґрунти можна отримати непоганий результат. Не варто забувати, що важкосуглинисті, піщані і супіщані можуть привезти до збитк підприємства [27].

Найкращими та найкориснішими попередники для вирощування озимої пшениці стануть олійна, овес, пшениця, кукурудза, соняшник, соя, бобові та овочеві культури.

Традиційним для України є пізні посіви озимої пшениці в технології вирощування. Це пов'язано з нестачею вологи або коли попередником виступає пізня культура.

Найсучасніша технологія вирощування озимої пшениці на думку багатьох аграріїв це вирощування культури після соняшнику. Фактором цього є глобальне потепління, оскільки воно дозволяє сіяти пшеницю відразу після прибраного урожаю соняшника та інших пізніх культур. Така сучасна технологія робить дану практику доволі успішною і популярною серед агропродуцентів.

Проте не варто забувати про деякі особливості, висіваючи озиму культуру після:

- Необхідно максимально швидко проводити посів пізніх культур та збирати тільки ранні сорти, це робиться для того щоб підготувати плщу під озиму пшеницю в дуже в дуже короткі строки. Метод десикації використовують окремо для збирання соняшника, оскільки він також дає змогу прискорити терміни посіву озимих..

- Важливим є момент відмови від застосування ІМІ-гербіцидів на соняшнику.

- Бажано не проводити передпосівний обробіток ґрунту у випадку, якщо на відведеному для посіву місці росла соя, тоді краще провести посіви в залишки після збирання бобової культури, також в ранні залишки.

- Необхідно очистити поле від залишків рослинності та соломи, при цьому техніка для збору урожаю повинна бути мінімальною до ущільнення ґрунту.

- Ґрунт в наслідок осінніх посух повинен бути сухим чи ледь вологим.

У такому випадку рекомендується провести поверхневу обробку ґрунту на глибину 3–5 см та висівати пшеницю в стерню. Для цих цілей найкращим помічником стане стерньовий культиватор, гострі грані для покривних культур та дискові борони.

На полях з великою кількістю вологи можна застосувати будь-яку зручну технологію посіву пшениці, тільки за умов одночасного зворотного ущільнення при обробці полів.

Загальні рекомендації щодо посіву озимої пшениці також є важливим кроком. Зокрема, вибрати зимостійкі і стійкі до захворювань сорти з якісними здоровими насінням, які необхідно обов'язково обробити вискоєфективними протруйниками, в тому числі інсектицидами, фунгіцидами та сурфактантами [28].

Також необхідно забезпечити посіви великою кількістю мінерального харчуванням. Стартову дозу добрив потрібно вносити в рядки при посіві зерна.

Технологія вирощування озимої пшениці є різною, це залежить від регіону і насамперед від ґрунту, клімату, але все таки в південній частині України це більш просто, тут умови сприяють виробництву високого урожаю. Фермери в цій частині України, набагато простіше визначаються з термінами посіву озимих, у них це традиційно.

В інших областях ці терміни не визначені, знову ж таки залежно від факторів кліматичних умов. Стандарт посіву озимих є в середині вересня, по всій країні потрібно це робити, так як у посівного матеріалу достатньо часу адаптуватися і почати рости. В бідних ґрунтах все трохи по іншому, так як в них можна висівати не пізніше 17 вересня, на багатих ґрунтах можемо чекати до жовтня, але все залежить від погодних умов.

Такий зв'язок передбачений тим, що ґрунт в цей час збагачений поживними мінералами і вітамінами, які пришвидшують ріст зернятка, і в наслідок чого, вони можуть перерости та замерзнути, тому перед тим, як починати посів, орієнтування йде на фактор, що розвиватися сходи повинні 1,5-2 місяці і сформувати розвинені паростки до 2-4.

Існує кілька способів посіву озимої пшениці:

- перехресний
- рядовий
- вузькорядний
- здвоєними рядками та розкидний

Перші два варіанти мають посів в 15см в міжряддях, вузькорядний 8 см, останні 2 варіанти використовують більш сучасні методи, такі як сучасні розкидачі або самохідні машини, посів проводять зерновою сівалкою. За часту господарі ферм віддають перевагу першим двом способам, які дозволяють розподілити все рівно на полі.

Ряди розташовують тільки по порядку, з півночі на південь, залишаючи при цьому колію, яка має назву технологічна. Оптимальною глибиною згортання насіння від 4 до 8 см, це залежить від типу ґрунту, клімату в конкретній зоні. Для того, щоб правильно пройшов посів, за насінням ретельно слідкують

і проводять післязбиральне дозрівання, воно має високу енергію проростання, яка так необхідна для хорошого урожаю.

Насіння піддають сонячному обігріву, яке розкладають по полю на 7 діб тонким шаром в 7 см., при дощовому дні використовують спеціальні сушарка для зерна, яке залишають там на добу в оптимальній для них температурі 25 градусів. Вважається, що краще використовувати насіння з минулого року, а не свіжого. Особливо актуальним це є в роки, коли була велика кількість дощів, але тільки у випадку якщо від жнив і до посіву пройшло не менше одного місяця [29].

3.3. Перспективні параметри розвитку галузі

На агропідприємствах аналіз сортових посівів в сільськогосподарських культурах свідчить про його формування. В основі лежить насінневий матеріал власної репродукції в насінні та посіви для виробництва товару. Велику роль грає саме кондиційне виробництво, для збільшення асортименту та якості рослин, в Україні ця частка становить 12% в сортових посівах, якщо ми говоримо тільки конкретно про цей випадок, в іншому випадку, а саме в розрізі, цей відсоток різниться.

Україна в радянські часи була найбільшим експортером репродуктивного і насіння вищої якості в регіони, які мали неродючі землі і не сприятливі умови для виробництва. Доцільним було б відновити поставки українського насіння до країн, у яких ємкість ринків є потенційно значною і правила торгівлі є досить ліберальними, ніж на ринках, де воно перенасичене, Насіння зернових культур в Україні є досить сильним.

Жорстка конкуренція, яку ми бачимо на європейському ринку, де переможцем стає той, у кого якість насіння сама найвища. В західних країнах лише перший селекціонер, який саме удосконалив до вершин насіння, має право розмножувати і продавати його. Ця проблема вирішується, завдяки державному фінансуванню, захисту прав на сорти та плата за використання інтелектуальної власності на нові сорти - це більш захистить західних селекціонерів у конкуренції, коли в той же час конкуренти можуть використовувати надбання

попередніх досліджень у наукових і дослідницьких роботах. Для можливості отримання великих прибутків, селекціонери будуть виводити нові сорти та навіть гібриди сортів на свій ринок.

Якщо ми не застосуємо аналогічну систему у нашій державі, це спричинить домінування сортів іноземних країн. При нестачі бюджетного фінансування, самим жорстким заходом і той час підтримкою та захистом інтересів селекціонерів в Україні повинно бути законодавчо закріплене. Відсутність правового регулювання відносин в адекватних ринкових умовах, яке пов'язане с новими сортами рослин негативно впливає на ефективності селекції в нашій країні, та зменшує пропозицію на якісне та високоврожайне насіння нових сортів і гібридів на ринку, це насамперед пригальмовує розвиток рослинної галузі та господарств [30].

Таблиця 3.1

Інституту сорти пшениці озимої ДН «Дослідне господарство «ЕДННЕ»

Сорт	Оригі-натор	Різновид	Особливості сорту	Висота рослин	Потенційна урожайність	Ціна, грн/т з ПДВ
Богдана	ІФРГ	безоста	інтенсивний	98-104 см	10 т/га	11000
Запашна	ІР	остиста	інтенсивний	90 см	11,0 т/га	11000
Малинівка	ІФРГ	остиста	інтенсивний	88-92 см	11,1 т/га	11000
Подольанка	ІФРГ	безоста	інтенсивний	95-99 см	6,0-8,7 т/га	11000
Розкішна	ІР	остиста	інтенсивний	95-100 см	7,7-9,5 т/га	11000
Смуглянка	ІФРГ	остиста	інтенсивний	80-85 см	11,5 т/га	11000

Одним із напрямів підвищення рівня економічної ефективності виробництва озимої пшениці у підприємстві може стати реалізація, представлених у табл. 3.2 двох сценаріїв, згідно яких передбачається збільшення посівних площ під посівами даної культури, що вирощується на насіння – відповідно з 81 га до 162 (удвічі) та у п'ятеро – до 405 га. У результаті зміни

структури посівних площ рівень рентабельності насіннєвої пшениці зростає за першим варіантом – на 16,2 в.п., за другим – на 19,1 в.п. У цілому ж рентабельність виробництва озимої пшениці у підприємстві зростає з 8,2 до 37,1 %.

Таблиця 3.2

Прогноз економічної ефективності виробництва озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «ЕЛТНЕ»

Показники	2020 р (факт.)			Сценарій 1			Сценарій 2		
	Пшениця озима для насіння	інша	усього	Пшениця озима для насіння	інша	усього	Пшениця озима для насіння	інші	усього
Площа	81	368	449	162	287	449	405	44	449
Виробництво	6075	11719	17794	12150	9184	21334	30875	1408	31783
урожайність, ц/га	75	32	40	75	32	48	75	32	40
Виробничі витрати, тис. грн	2634	6430	9064	4584	5014	9598	11178	769	11947
Виробничі витрати на 1 га, усього	32524	17472	20187	28296	17472	21376	27600	17472	26608
Виробнича собівартість 1 ц, грн	434	549	509	377	546	445	368	546	376
Обсяги реалізації, ц	4253	11259	15511	8505	12829	21334	21263	10521	31783
Обсяг реалізації, тис. грн	4040	4171	8211	8080	4753	12833	20199	3898	24097
Повна собівартість 1 ц, грн	607,11	615	612	550,12	602	570	541	603	553
Повні витрати усього, тис. грн	3682	7207	10889	6683	5529	12212	16433	849	17576
Середньореалізаційна ціна 1 ц, грн	950,00	370,49	662,18	950,00	370,49	721,61	950,00	370,49	758,18
Прибуток у розрахунку на 1 ц, грн	342,89	-244,5	50,18	399,88	-231,5	151,61	409,0	-233,0	205,2
Рівень рентабельності, %	56,5	-39,7	8,2	72,7	-38,4	26,6	75,6	-38,6	37,1

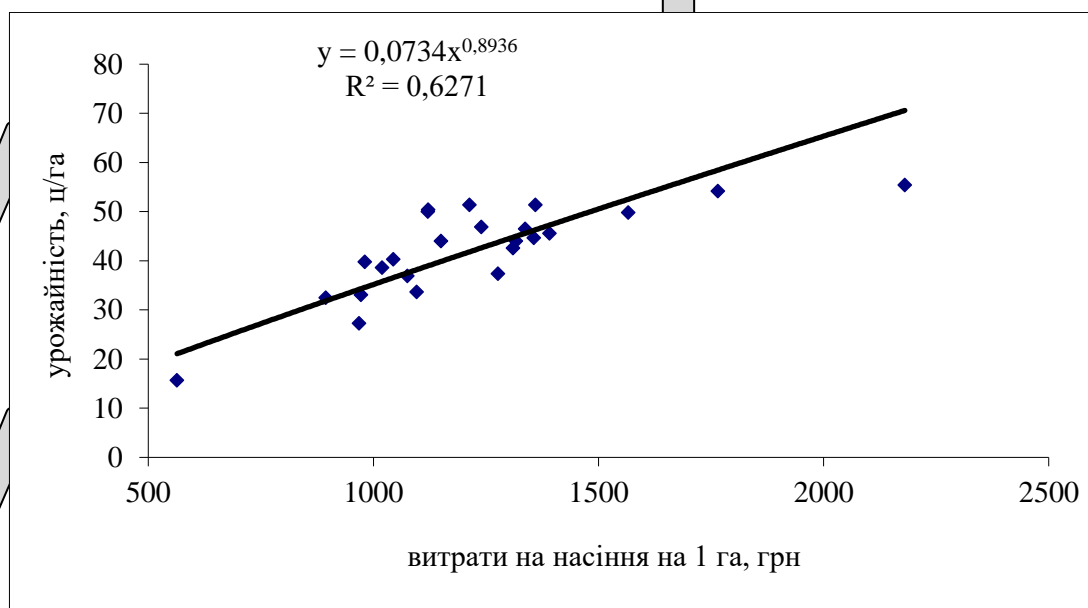
Оскільки важливим чинником забезпечення економічної ефективності виробництва озимої пшениці є підвищення рівня урожайності культури, який суттєво залежить від якості насіннєвого матеріалу, у роботі здійснено розподіл виробничих витрат на насіння та урожайності пшениці озимої. Для цього використано дані по підприємствах України в обласному розрізі за 2020 р. (рис.

(3.1)

Рівняння залежності витрат на насіння на урожайність найбільш достовірно описується степеневим рівнянням

$$Y = 0,0734x^{0,8936}$$

Ступінь зв'язку між фактором та результативною ознакою сильний ($R^2 = 0,7135$).

Рис. 3.1. Гістограма розподілу виробничих витрат на насіння та урожайності пшениці озимої

Зі збільшенням витрат на насіння на 1 грн та частки витрат на насіння у виробничих витратах на 1% урожайність пшениці озимої збільшується відповідно на 0,014 та 1,5925 ц/га відносно середніх.

Другий етап – регресійний аналіз залежностей.

Регресійний аналіз дає можливість визначити вплив фактору на результативну ознаку та оцінити його значимість за відповідними критеріями.

Y – урожайність пшениці, ц/га

X_1 – витрати на насіння на 1 га посіву, грн.;

X_2 – частка витрат на насіння у виробничих витратах пшениці озимої, %.

За результатами регресійного аналізу можна зробити такі висновки: за критерієм Фішера рівняння є статистично значимими: розрахункове значення 31,29 більше за табличне 3,47. Граничне значення коефіцієнту Ст'юдента з ймовірністю $P = 0,95$ $T_{gr} = 2,08$. Критичні межі коефіцієнтів рівняння (t-статистика) обох факторів (3,32 та 4,36) перевищують критичне значення t-критерію Ст'юдента. Це означає, що статистично значимими є коефіцієнти

рівняння при змінних X_1 , X_2 , а також з імовірністю 0,95 підтверджує істотність впливу цих факторів на результат.

Тіснота зв'язку – 0,853 (сильний), коефіцієнт детермінації – 0,7488. Отже, урожайність пшениці озимої на 75% залежить від витрат на насіння та їх частки у виробничих витратах.

Кореляційно-регресійна залежність урожайності від факторів має вигляд:

$$Y = 12,033 + 0,014X_1 + 1,5925X_2$$

Значення коефіцієнту рівняння регресії характеризує коефіцієнт збільшення змінної Y при збільшенні X_i на одиницю відносно середнього. Отже, можна зробити висновок, зі збільшенням витрат на насіння на 1 грн та частки витрат на насіння у виробничих витратах на 1% урожайність пшениці озимої збільшується відповідно на 0,014 та 1,5925 ц/га відносно середніх значень у вибірці.

Таблиця 3.2.

Результати регресійного аналізу

Регрессионная статистика					
Множественный R	0,865305				
R-квадрат	0,748753				
Нормированный R-квадрат	0,724825				
Стандартная ошибка	4,873574				
Наблюдения	24				
Дисперсионный анализ					
	df	SS	MS	F	Значимость F
Регрессия	2	1486,459	743,2294	31,2916	5,02E-07
Остаток	21	498,7861	23,75172		
Итого	23	1985,245			

	Коэффициент b	Стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение	Нижние 95%	Верхние 95%
Y-	12,03307	4,099245	2,935436	0,007903	3,508225	20,55792
X 1	0,013958	0,004205	3,319183	0,00326	0,005213	0,022704
X 2	1,592534	0,47377	4,361409	0,002954	0,607276	2,577791

Як показали розрахунки, і збільшенням витрат на насіння на 1 грн та частки витрат на насіння у виробничих витратах на 1 в.п. урожайність пшениці озимої

збільшується відповідно на 0,014 та 1,5925 ц/га відносно середніх значень у вибірці.

Розрахунок показників економічної ефективності виробництва озимої пшениці показав, що найвищий рівень рентабельності забезпечується використанням вітчизняного насіння, пропонованого ДГ «Елітне» (за ціною 11000 грн/т) (табл. 3.3). Так, зазначений показник складає 61,7%, що на 18,3 в.п. більше, ніж при використанні імпортного насіння за ціною 976 долл./т. Використання насіннєвого матеріалу власного виробництва (оціненого за собівартістю) має низький рівень прибутковості – 1,2 %.

Таблиця 3.3

Економічна ефективність виробництва пшениці (за умов використання різного насіння)

	Насіння вітчизняне (власного виробництва)	Насіння вітчизняне (Еліта)	Імпортне насіння
Норма висіву на 1 га, насінин	4500	4500	5000
Вага 1000 насінин, г	46	46	50
Норма висіву на 1 га, т	0,207	0,207	0,250
вартість 1 т насіння, грн	3500	10 000	25 376
Вартість насіння 1 га, грн	725	2070	6344
Виробничі витрати 1 га, грн	15725	19070	23344
Повні витрати 1 га, грн	17297	22884	28013
Урожайність, ц/га	35,0	74,0	80,0
Повна собівартість 1 ц, грн	4942,0	3092,4	3501,6
Ціна 1 ц, грн	5000	5000	5000
Рентабельність, %	1,2	61,7	42,8

Таким чином, у ДП «Дослідне господарство «Елітне» існують всі передумови для забезпечення ефективного вирощування озимої пшениці.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведені дослідження щодо ефективності вирощування зернових культур у ДП «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я.

Юр'єва НААН» дозволяють сформулювати висновки та пропозиції, сутність яких полягає у наступному:

1. Державне підприємство «Дослідне господарство «Елітне» Інституту рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН» розташоване в селищі Елітне Харківського району Харківської області. Спеціалізується на вирощуванні насіння озимих та ярих сільськогосподарських культур високих репродукцій: пшениці, ячменю, проса, гороху, гречки, сої, соняшнику.

2. Площа сільськогосподарських угідь підприємства представлена ріллею (1545 га) та сіножатями (60 га) і пасовищами (214 га) і становить в цілому 1819 га. Протягом 2016–2020 рр. її розмір не змінився.

3. Упродовж 2016–2020 рр. чисельність працівників підприємства скоротилась на дев'ять і склала у 2020 р. 36 осіб. Рівень продуктивності праці має тенденцію до зростання. Так, у 2020 р. з розрахунку на одного працівника було вироблено валової продукції на суму 356,4 тис. грн, що на 66,7 % більше, ніж у 2016 р. Витрати на оплату праці зросли майже у 1,6 рази, при цьому дохід (виручка) на 1 працівника збільшився – у 2,5 рази, до 616,6 тис. грн у 2020 р.

4. Середньорічна вартість основного капіталу підприємства упродовж аналізованого періоду зменшилась на 27,8 % і склала у 2020 р. 8525 тис. грн.

Вартість основного капіталу з розрахунку на 1 га с.-г. угідь зменшилась на 1,8 тис. грн (на 27,7%), з розрахунку на 1 середньорічного працівника – на 14,6 тис. грн (на 5,8%). Як наслідок, капіталомісткість знизилась з 1,18 до 0,66 грн, тобто

рівень вартості основного капіталу на одиницю продукції знизився, відповідно

капіталовіддача зросла. При цьому середньорічна вартість оборотних активів збільшилась майже наполовину. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів зріс

на 0,33. Як наслідок, тривалість обороту зменшилась на 64 дні. Норма прибутку у 2020 р. склала 0,48 %, що на 0,29 в.п. більше, ніж у 2016 р.

5. Аналіз структури грошових надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції у підприємстві показав що у 2016 р. частка надходжень від реалізації зернових культур становила 80,7 %, у тому числі пшениці – 42,6 %. У 2020 р. рівень зазначених показників знизився – відповідно на 30,4 та 4,4 в.п. Високою (49,7 %) є питома вага олійних культур з них соняшнику - 48,0%.

6. У 2020 р. виробництво продукції у ДП «ДП «Елітне» було прибутковим – розмір чистого прибутку склав 3259 тис. грн, що в 51,7 раза більше показника 2016-го року. Щодо рівня рентабельності, то упродовж досліджуваного періоду значення цього показника коливалось по роках. Найвищим воно було у 2016 р. – з розрахунку на 1 грн витрат підприємство отримало 68 коп. прибутку.

7. Рівень урожайності зернових культур у підприємстві характеризується позитивною динамікою. Упродовж аналізованого періоду він збільшився на 3,2 ц/га (на 10,6%). Це відбулось через зростання урожайності пшениці на 3,3 ц/га (на 9,1%) та ячменю – відповідно на 3,5 ц/га та 15%.

8. Здійснений у магістерській роботі факторний аналіз валового збору озимої пшениці у ДП «Дослідне господарство «Елітне» показав, що збільшення площі посіву культури на 96 га призвело до зростання валового збору на 4575 ц, підвищення урожайності на 2,2 ц/га збільшило валовий збір на 770 ц.

9. Упродовж 2016-2020 рр. рівень виробничої собівартості 1 ц озимої пшениці у підприємстві зріс у 2,4 рази – з 215,14 грн у 2016 р. до 509,39 грн у 2020 р. Розмір виробничих витрат з розрахунку на 1 га відповідно теж характеризувався тенденцією до зростання – у 2020 р. зазначений показник склав 20187 грн, що на 12130 грн більше, ніж у 2016 р.

10. Факторний аналіз рівня виробничої собівартості 1 ц озимої пшениці показав, що її зростання упродовж 2016-2020 рр. на 294,24 грн спричинене збільшенням виробничих витрат з розрахунку на 1 га посіву на 2323,93 грн, зростання ж урожайності знизило собівартість 1 ц на 29,69 грн.

11. Виробництво озимої пшениці у підприємстві є прибутковим, поправда, рівень рентабельності коливається по роках. Так, найвищим він був у 2016 р. – з розрахунку на 1 грн витрат підприємство отримало 47,4 коп. прибутку.

Упродовж аналізованого періоду повна собівартість 1 ц культури зросла у 2,2 раза, ціна реалізації – на 58 %. Як наслідок, рівень рентабельності знизився до 8,2 %.

12. Одним із напрямів підвищення рівня економічної ефективності виробництва озимої пшениці у підприємстві у магістерській роботі запропоновано реалізацію двох сценаріїв, згідно яких передбачається збільшення посівних площ під посівами даної культури, що вирощується на насіння – відповідно з 81 га до 162 (удвічі) та у п'ятеро – до 405 га. У результаті зміни структури посівних площ рівень рентабельності насіннєвої пшениці зростає за першим варіантом – на 16,2 в.п., за другим – на 19,1 в.п. У цілому ж рентабельність виробництва озимої пшениці у підприємстві зростає з 8,2 до 37,1 %.

13. Оскільки важливим чинником забезпечення економічної ефективності виробництва озимої пшениці є підвищення рівня урожайності культури, який суттєво залежить від якості насіннєвого матеріалу, у роботі здійснено розподіл виробничих витрат на насіння та урожайності пшениці озимої. Для цього використано дані по підприємствах України в обласному розрізі за 2020 р.

14. Як показали розрахунки, і збільшенням витрат на насіння на 1 грн та частки витрат на насіння у виробничих витратах на 1 в.п. урожайність пшениці озимої збільшується відповідно на 0,014 та 1,5925 ц/га відносно середніх значень у вибірці.

15. Розрахунок показників економічної ефективності виробництва озимої пшениці показав, що найвищий рівень рентабельності забезпечується використанням вітчизняного насіння, пропонованого ДГ «Елітне» (за ціною 11000 грн/т). Так, зазначений показник складає 61,7 %, що на 18,3 в.п. більше, ніж при використанні імпортного насіння за ціною 976 долл./т. Використання

насіньового матеріалу власного виробництва (оціненого за собівартістю) має низький рівень прибутковості – 1,2%.

Таким чином, у досліджуваному підприємстві існують всі передумови для забезпечення ефективного вирощування зернових культур.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Томашевська О.А., Алімуралова С.С. Зернова галузь України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Colloquium-journal*. 2021. №2 (89). С. 58-61.
- Збарський В.К. Організаційно-економічне забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств: [монографія]. К.: ІНЦ ІАЕ, 2013. 402 с.
2. Экономика. Самуэльсон Пол А, Учебник, в сокр. пер. с англ. Севастополь: «Ахтиар», 1995. 384 с.
3. Герасимчук Н.А. Організація виробництва: Навч. Посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 244 с.
4. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
5. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. Київ: КНЕУ, 2001. 528с.
6. Макконнелл К. Р. Экономикс - Макконнелл К.Р., Брю С.Л. - Учебник, Экономический портал. 2003. URL: <https://instituciones.com/download/books/805-economics.html> (дата звернення: 15.10.2020).
7. Збарський В.К., Герасимчук Н.А., Мірзоева Т.В. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2013. 230 с.
8. Череп А. В., Стрілець А. В. Ефективність як економічна категорія. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення: 03.04.2021).
9. Материнська О. А. Економічна ефективність виробництва зернових культур в сільськогосподарських підприємствах URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2521> (дата звернення: 22.02.2021).
10. Пшениця, жито і ячмінь — урожай 2020 і прогнози на 2021 рік. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/894-pshenitsya-jito-i-yachmin--urojaj-2020-i-prognozi-na-2021-rik>. (дата звернення: 24.02.2021)
11. Географія. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/pro-oblast/leohrafiya>. (дата звернення: 24.02.2021).

12. Корженівська Н. Л. Огляд динаміки виробництва зерна та його економічної ефективності URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZnpPdatu_2011_19_54.pdf (дата звернення: 15.03.2021).

13. Рилєєв С. В., І. І. Дрінь Теоретико-методологічні аспекти системного аналізу URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ecfor_2014_2_43 (дата звернення: 15.11.2020).

14. Рассоха І. М. Методологія та організація наукових досліджень URL: <http://eprints.kname.edu.ua/24084/1/2010%20%D0%BF%2090%D0%9B%20%D0%9> (дата звернення: 25.11.2020).

15. Розвиток сільськогосподарського виробництва України: чинники зростання Економіка АПК. 2015. № 5. С. 5-11.

16. Економіка підприємства URL: <http://readbookz.com/book/124/3415.html> (дата звернення: 19.01.2020).

17. Основи статистики сільського господарства: навч. посібник / Е. В. Чекотовський; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2001. 432 с.

18. Шпичак О.М. Теретико–методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію Економіка АПК. 2012. №8. С. 23-31.

19. Ефективність економічного регулювання аграрного виробництва державних підприємств Економіка та держава. 2011. № 5. С. 22-23.

20. Свірідова С.С., Пожар О.А. Оцінка факторів впливу на рентабельність підприємства «Молодий вчений». 2014. №11(14). С. 93-96.

21. Аналіз беззбитковості виробництва підприємств URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdnuzt_2005_9_49.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

22. Економіка підприємства: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. К.: Знання, 2010. 463 с.

23. Економіка аграрних підприємств: Навчальний посібник / С. М.Рогач, Л. М. Степасюк, Т. В. Мірзоєва, О. А. Томашевська. Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2019. (480 с.

24. Екологічний паспорт Харківської області. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2018/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення: 23.09.2021).

25. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=219> (дата звернення: 12.11.2020).

26. Орошан Т. А., К. О. Кухта Дослідження ефективності використання основних фондів. Агросвіт. 2019. №4. С. 51-55.

27. Ільчук М.М. Організація і планування сільськогосподарського виробництва. За ред. М.М. Ільчука, Л.Я. Зрїбняка. К.:2008. 202с.

28. Точка беззбитковості підприємства URL: <http://market.avianua.com/?p=129> (дата звернення: 22.03.2021).

29. Критерії підбору сорту озимих зернових культур. Веб сайт: Агробізнес сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/266-kryterii-pidboru-sortu-ozymykh-zernovykh-kultur.htm> (дата звернення: 23.03.2021).

30. Урожайність пшениці озимої після різних попередників на фоні тривалого застосування добрив у сівозміні URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Zemlerobstvo_2015_1_8.pdf (дата звернення: 20.03.2021).

31. Потенціал урожайності озимих. Agrotimes: веб-сайт. URL: <https://agrotimes.ua/article/potencial-urozhajnosti-ozimih/> (дата звернення: 24.03.2021).

32. Особливості вирощування пшениці за «ноу-тілл». – 2018. URL: <https://propozitsiya.com/ua/osoblyvosti-vyroshchuvannya-pshenyци-za-nou-till> (дата звернення: 22.08.2021).

33. Зберігання зерна в рукавах. Переваги та недоліки технології. URL: <https://ag-bag.ua/advice/hranenie-zerna-v-rukavah-preimuschestva-i-nedostatki-tehnologii> (дата звернення: 22.09.2021).

34. Новий стандарт ДСТУ: пшениця. Технічні умови // Growhow. – 2019. URL: <https://www.growhow.in.ua/novyy-standart-dstu-pshenytsia-tekhnichni-umovy/> (дата звернення: 02.04.2021).

35. Інноваційні ресурсозберігаючі технології: ефективність в умовах різного фінансового стану агроформувань: [монографія] / за ред. професора Г.С. Мазнева. Харків: Вид-во «Майдан», 2014. 592 с.

36. Інноваційні технології вирощування пшениці. Аграрна правда: веб-сайт. URL: <https://agrarna-pravda.com/2018/09/14/innovatsijni-tehnologiyi-vyrosnhuvannya-pshenytsi/>

37. Система нульового обробітку землі URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 02.03.2021).

38. Технологія no-till може бути ефективною лише за достатньої кількості вологи URL: <https://superagronom.com/news/2480-tehnologiya-no-till-moju-buti-efektivnoyu-lishe-za-dostatnoyi-kilkosti-vologi> (дата звернення: 18.03.2021).

39. Удобрення озимих зернових культур — рекомендації науковців Growhow. URL: <https://www.growhow.in.ua/udobrennya-ozymyh-zernovyh-kultur-rekomendatsiyi-naukovtsiv/> (дата звернення: 16.04.2021)

40. Стариченко В. Нові сорти пшениці озимої — які вони? Агробізнес сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/9920-novi-sorty-pshenytsi-ozymoi-iaki-vony.html>. (дата звернення: 13.10.2021).

41. Ткачук В. І. Інновації як фактор підвищення ефективності виробництва зерна Ефективна економіка. 2014. №2. С.12-14.

42. Економіка і підприємництво, менеджмент / Рогач С.М., Гуцул Т.А., Ткачук В.А., Балан О.Д. та ін. К. : «ЦП «КОМПРИНТ»», 2015. 726с.

43. Ільчук М. М., Коновал І. А. Бізнес-планування підприємницької діяльності в АПК: Навчальний посібник. К.: ЗАТ «Нілава», 2013. 308 с.

44. Головенко О. Підвищення ефективності діяльності підприємства як результат ефективного управління URL: <http://conference.spkneu.org/2012/12/golovenko-o/> (дата звернення: 16.09.2021).

45. Андрійчук Р. В. Методичні підходи до аналізу рентабельності та безбитковості виробництва продукції й оптимізації її асортименту. Економіка АПК. 2007. № 5. С.133-140.

46. Лобода Т. Аналіз безбитковості і маржинальної прибутку в процесі планування виробництва. Теорія і практика управління 2008. № 4. С.22-24.

47. Концентрація і розміщення культур у сівозмінах. URL: <https://propozitsiya.com/ua/koncentraciya-i-razmeshchenie-kultur-v-sevooborotah-0>. (дата звернення: 13.10.2021).

48. Особливості вирощування пшениці за «ноу-тілл». URL: <https://propozitsiya.com/ua/osoblyvosti-vyroshchuvannya-pshenyци-za-nou-till>. (дата звернення: 13.10.2021).

49. Жарун О.В. Ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Уманського району / О.В. Жарун, О.В. Наумова // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2012. Вип. 81 (2), С. 51-55.

50. Формування і розвиток ринку зерна в Україні: [наук. вид.]. УААН. К. : ННЦ ІАЕ, 2008. 190 с.

51. Паламарчук М. М. Конкурентоспроможність видів зернових культур сільськогосподарських підприємств України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2015. 20 с.

52. Томашевська О.А., Онищук А.М. Економічна ефективність вирощування зернових культур і рівень їх конкурентоспроможності. Молодий вчений // №1 (41), 2017. Ч.4, С.709-713.

53. Економічний потенціал нішевих культур . Агробізнес сьогодні. 2017 URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/8958-ekonomichnyi-potentsial-nishevykh-kultur.htm> (дата звернення: 25.10.2021).

54. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.07.2021).

55. Використання екологічних технологій при вирощуванні зернових в сільськогосподарському підприємстві URL: <http://odeku.edu.ua/wp-content/uploads/Ekologichne-virobnitstvo.pdf> (дата звернення: 14.02.2021).

56. Дефіцит елеваторних потужностей в Україні сягає близько 20 млн тонн. Аграрна правда: веб-сайт. URL: <https://agrarna-pravda.com/2019/12/19/defitsyt-elevatornyh-potuzhnostej-v-ukrayini-syagaye-blyzko-20-mln-tonn/> (дата звернення: 12.08.21)

57. Особливості вирощування пшениці за «ноу-тілл». URL: <https://propozitsiya.com/ua/osoblyvosti-vyroshchuvannya-pshenyци-za-nou-till>. (дата звернення: 13.09.2021).

58. Гайдуцький, П. І., Жук В. М. Облік трансакційних витрат - вагомий фактор конкурентоспроможності в сучасній економіці. Облік і фінанси АПК 2012. N 3. С. 9-19.

59. Державна служба статистики України: веб-сайт URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.10.2021).